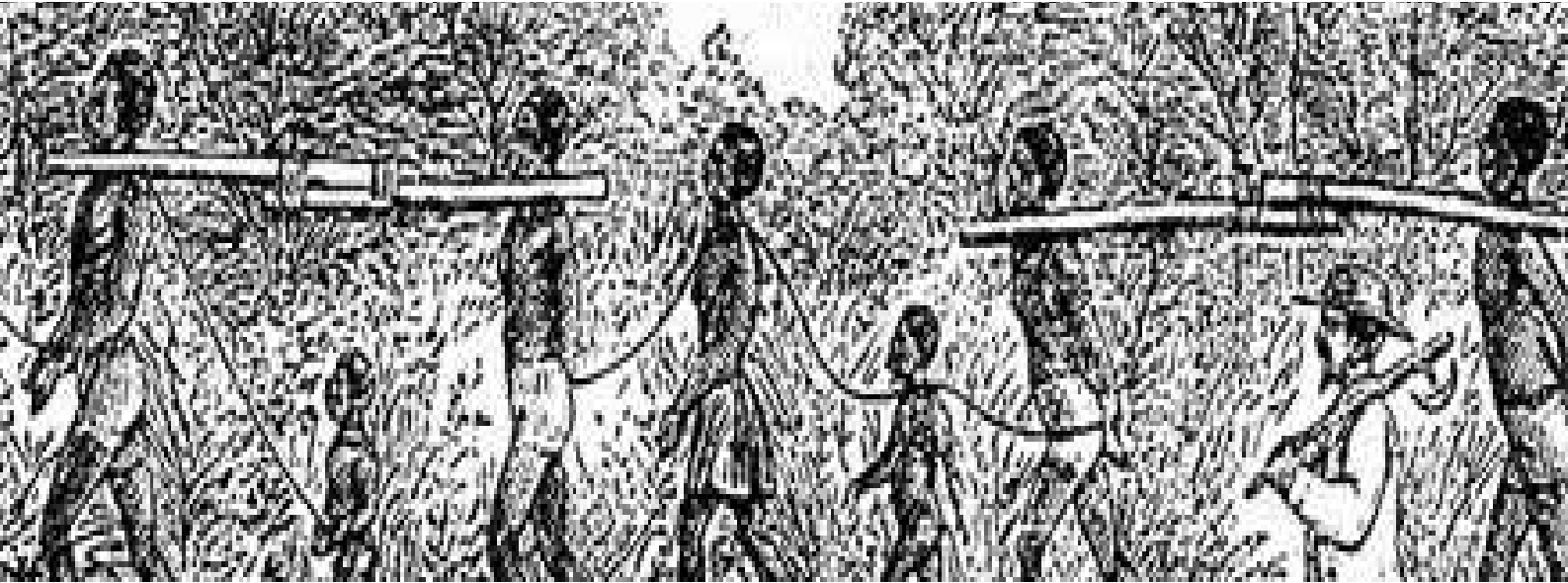

Een parlementaire enquête

300 jaar na dato

***DE ROL VAN HET ASIEN TO IN HET VERKLAREN VAN DE
SPAANSE SUCCESIEOORLOG EN HET MAKEN VAN DE VREDE***

Student: Coendert Slendebroek
Nummer: 3538974
Docent: David Onnekink

April 2012

Inhoudsopgave

Inleiding	pagina 3
Hoofdstuk 1: Nederland en haar redenen van oorlog	pagina 6
1.1 De juiste redenen	pagina 6
1.2 Nederlanders aan de onderhandelingstafel	pagina 9
1.3 Nederlandse slavenhandel	pagina 10
1.4 Het systeem van <i>asiento</i>	pagina 14
Hoofdstuk 2: ‘Int reguarde van desselfs commercie’	pagina 16
2.1 De rol van het <i>asiento</i> in het verklaren van de oorlog	pagina 16
2.2 De goedbedoelde adviezen van Jacob Surendonck	pagina 16
2.3 De diplomatieke briefwisseling van Anthonie Heinsius	pagina 22
2.3.1. <i>Koninklijke brieven</i>	<i>pagina 22</i>
2.3.2. <i>Briefwisseling tussen Heinsius en zijn diplomaten</i>	<i>pagina 25</i>
2.4. De West-Indische Compagnie en de rol van het <i>asiento</i>	pagina 27
2.5. Verschillende gedachten en bedenkingen over het <i>asiento</i> in 1702	pagina 28
Hoofdstuk 3: Het <i>asiento</i> als enig obstakel	pagina 30
3.1 De rol van het <i>asiento</i> in het maken van vrede	pagina 30
3.2 Brieven van onderhandelaars ter plaatse	pagina 30
3.3 Brieven van Heinsius zelf	pagina 36
3.4 ‘Wat voor den Staat als dan te verwagten is sal de uitkomst leren’	pagina 39
Conclusie: de rol van het <i>asiento</i>	pagina 42
Bibliografie	pagina 44

Inleiding

De Spaanse successieoorlog, die in 1701 uitbrak, heeft veel verschillende oorzaken. Eén van de belangrijke redenen voor Nederland en Engeland om de oorlog te verklaren aan Frankrijk en Spanje zijn de economische belangen. In hun ogen raken deze in het gedrang door de Spaanse troonsopvolging door de kleinzoon van de Franse koning Lodewijk XIV. Door het samengaan van deze beide staten krijgt Frankrijk nu ook de middelen in handen om op economisch gebied een grootmacht te worden. Hierdoor wordt de handelspositie van Nederland, zowel op het Europese continent als in West-Indië, bedreigd.¹

In de bespreking van de redenen, die ter grondslag liggen aan het uitbreken van de Spaanse successieoorlog, wordt het ook *asiento* – het recht om slaven te vervoeren naar de Spaanse koloniën – vaak bestempeld als erg belangrijk voor Nederland. Pieter Emmer en Jonathan Israel stellen beiden in hun boek dat de slavenhandel en het *asiento* erg belangrijk voor Nederland is, en dat de Spaanse successieoorlog mede daarom wordt verklaard. De slavenhandel is één van de belangrijkste handelsmarkten en met name het *asiento* was daarin erg belangrijk en zeer lucratief, zo stelt het algemene beeld van de slavenhandel. Dit *asiento* wordt door de Spaanse troon vergeven aan een Franse ondernemer en dit wordt ook als reden genoemd waarom de oorlog verklaart wordt. Het is de spreekwoordelijke druppel die de emmer doet overlopen en deed veel stof opwaaien onder de tegenstanders van Frankrijk, namelijk Engeland, Nederland en het Heilige Roomse Rijk. Pieter Emmer en Jonathan Israel stellen beiden in hun boek dat de slavenhandel en het *asiento* erg belangrijk voor Nederland is, en dat de Spaanse successieoorlog mede daarom wordt verklaard. Tegen het einde van de oorlog en tijdens de vredesbesprekingen in 1713 wordt daarom ook onderhandeld over het recht van *asiento*. Niet alleen tussen de geallieerden en Frankrijk en Spanje, maar ook onderling tussen Nederland en Engeland. Uiteindelijk wordt het recht vergeven aan de Engelsen als één van de voorwaarden voor de vredesluiting met de Fransen. Nederland mist hiermee de boot wat betreft het recht van *asiento*. Emmer en Israel spreken ook beiden over de Nederlandse belangen van het *asiento* tijdens de onderhandelingen met Engeland in 1712. Toch geven de Nederlandse handelaars onder druk aan de Engelsen toe en krijgt Nederland niet (een deel van) het *asiento* toebedeeld.²

Er is veel geschreven over het slavernijverleden van de Nederlandse handelaren in deze tijd. De Spaanse successieoorlog is het einde van Nederland als supermacht op commercieel gebied. Na de Spaanse successieoorlog speelt Nederland een beduidend minder belangrijke rol in de

---

¹ A.J. Veenendaal, 'The War of the Spanish Succession in Europe', in Bromley (red.), *The Rise of Great Britain*, 410-445, 411-415.

² P.C. Emmer, *De Nederlandse slavenhandel 1500-1850* (Amsterdam, 2003) en J.I. Israel, *Dutch Primacy in World Trade, 1585-1740* (Oxford, 1989)

wereldhandel en loopt de commerciële omzet almaar terug. De Gouden Eeuw komt met de Spaanse successieoorlog duidelijk tot een einde. Omdat de slavenhandel in de 17^e eeuw erg belangrijk was voor de Nederlandse handelaars en belangrijk voor de winsten die handelaars maakten, is het goed om te kijken naar de rol die deze slavenhandel speelde in de Nederlandse redenen voor oorlog en de onderhandelingen over vrede. Het is belangrijk om te weten hoe belangrijk het *asiento* is geweest voor de Nederlandse beleidsmakers. Hebben zij de gevolgen voor de handel door de Spaanse successieoorlog goed in geschat en hoeveel druk hebben zij bij de vredesonderhandelingen gelegd op de handel in West-Indië? Waren zij zich bewust van de gevolgen die de uitkomst van de onderhandeling zou hebben voor de Nederlandse handel?

Deze scriptie zal verder ingaan op de rol die het recht van *asiento* heeft gespeeld in zowel het uitbreken van de oorlog als gedurende de vredesbesprekingen. Wat vinden de beleidsbepalers van het feit dat het recht van *asiento* in 1702 door de nieuwe Spaanse koning aan Frankrijk toebedeeld wordt en welk gewicht hieraan wordt hieraan gegeven om de oorlog te verklaren? Was dit daadwerkelijk de druppel, of was het *asiento* slechts één van de vele redenen? En in hoeverre was het *asiento* van belang tijdens de onderhandelingen met Engeland in 1712? Hoeveel druk heeft Nederland gelegd op dit onderdeel van de voorwaarden? Belangrijke vragen, die tegenwoordig in een parlementaire enquête onderzocht zouden worden. Dit onderzoek zal als ware het een parlementaire enquête de beleidsmakers bevragen over hun bedenkingen en gedachten bij het verklaren van de oorlog in 1702 en bij het sluiten van de vrede in 1712. Bij een daadwerkelijke parlementaire enquête zal er uiteindelijk een mening worden gevormd over het handelen van de betrokkenen. Dit zal ik in dit onderzoek achterwege laten.

In het eerste deel zal onderzoek worden gedaan naar wat er geschreven is over de rol van het *asiento* tijdens de oorlog in secundaire bronnen. Uit deze secundaire bronnen worden verschillende standpunten besproken en geanalyseerd. Het tweede deel bestaat uit een onderzoek naar wat er geschreven is over het *asiento* in primaire bronnen. Onderzoek is er gedaan bij het Nationaal Archief, de Koninklijke Bibliotheek en het archief van de bibliotheek van de Universiteit van Utrecht. De belangrijkste primaire bronnen bestaan uit briefwisselingen van raadpensionaris Anthonie Heinsius, de belangrijkste beleidsmaker tijdens de Spaanse successieoorlog, met de koning van Engeland, Willem III, zijn adviseurs en diplomaten en onderhandelaars in het buitenland. Een van de belangrijkste briefwisselingen is die met Jacob Surendonck, een belangrijke adviseur van Heinsius. Surendonck heeft het in zijn brieven veel over de Spaanse successieoorlog, de handel en de positie van Nederland. Deze briefwisseling geeft, naast hoe een belangrijke adviseur van Heinsius dacht over de oorlog, een goed beeld van wat er door Heinsius is gedaan met de informatie die hij van deze adviseur ontvangt. Surendonck spreekt veel over de handel in West-Indië en het is interessant te

kijken in hoeverre zijn adviezen en redeneringen terug te vinden zijn in de briefwisseling tussen Heinsius en zijn diplomaten en onderhandelaars in het buitenland.

In het eerste hoofdstuk wordt er een inleiding gegeven over de redenen van het uitbreken van de Spaanse successieoorlog, de rol van Nederland in de slavenhandel en het begrip van *asiento* en de belangrijkheid hiervan wordt uitgelegd. In het tweede hoofdstuk wordt er ingegaan op de rol die het recht van *asiento* heeft gespeeld in de Nederlandse verklaring van de oorlog in 1702. Hoe belangrijk was het vergeven van het *asiento* aan de Fransen voor de politieke leiders in Nederland en hoe belangrijk was de commercie in West-Indië. In het derde hoofdstuk wordt ingegaan op de onderhandelingen tussen Engeland en Nederland over de voorwaarden van vrede. Welke rol speelt het *asiento* hierin en hoe belangrijk was het *asiento* voor de Nederlandse onderhandelaars in Engeland. In de conclusie worden bovenstaande vragen beantwoord en wordt de vergelijking met de secundaire literatuur gemaakt.

Hoofdstuk 1

Nederland en haar redenen van oorlog

1.1 De juiste redenen

De dood van de kinderloze Karel II, koning van Spanje, in 1700 is het startpunt voor het geschil tussen de alliantie van Engeland, Nederland en het Heilige Roomse Rijk en de alliantie Frankrijk en Spanje. Karel II wijst Filips van Anjou, de kleinzoon van de koning van Frankrijk, Lodewijk XIV, aan als zijn opvolger. Deze opvolging heeft voor de alliantie van Engeland, Nederland en het Heilige Roomse Rijk zulke negatieve gevolgen, dat zij zich genoodzaakt voelen om Frankrijk en de nieuwe koning van Spanje de oorlog te verklaren.

Op 15 mei 1702 publiceren de Staten-Generaal een manifest betreffende een toelichting op de Nederlandse oorlogsverklaring.³ In de eerste alinea van dit manifest staat

“dat den Koningh van Vranckrijck al een geruymen tyd van jaren geleden, het oogh geslagen hebbende op dese Landen, om die te occuperen, was het doenlijck, ofte andersints deselve geheel te ruineren en te verwoesten.”⁴

Het manifest is tegen de koning van Frankrijk gericht. In het manifest komt duidelijk naar voren dat het bezetten van *dese Landen* - de Spaanse Nederlanden - door Franse legers de belangrijkste reden is voor Nederland om de oorlog te verklaren.⁵ In een eerder verdrag – de vrede van Rijswijk in 1697 - is vastgelegd dat de Spaanse Nederlanden gelden als barrière tegen Franse agressie. Door de troonsopvolging van de kleinzoon van de Franse koning dreigen de Spaanse Nederlanden in handen van de Fransen te vallen. Daarmee dreigt de barrière haar functie te verliezen. Eén van de eerste beslissingen die de nieuwe Spaanse koning neemt, is inderdaad het aanwijzen van zijn grootvader koning Lodewijk XVI van Frankrijk als regent van de Spaanse Nederlanden. Vervolgens worden in 1701 verschillende steden in de Spaanse Nederlanden ingenomen en de Nederlandse legers daar ter plaatse verjaagd.⁶ Zodoende schendt Frankrijk de gemaakte afspraken van de vrede van Rijswijk. Over hoe deze acties van Frankrijk door andere landen worden beoordeeld zegt Veenendaal het volgende

---

³ Knuttel 14760, *Manifest, houdende de redenen waerom de Hoogh Mog. Heeren Staten Generael ... genoodtsaeckt zijn tegens de koningen van Vranckryck en Spaigne den oorlogh te declareren* (Den Haag, 1702), 3.

⁴ Idem, 3.

⁵ Veenendaal, 'The War of the Spanish Succession in Europe', 415.

⁶ Idem, 412.

*'French domination of the Spanish Netherlands was universally regarded as a direct threat to the very survival of the Republic.'*⁷

De aantijgingen tegen Frankrijk in het manifest zijn onderdeel van een grotere angst voor de Franse hegemonie en invloed op het Europese continent en daarbuiten. De ambitie van de Franse koning om een universele monarchie te stichten, is iets waar de geallieerden al lange tijd voor waken. De troonopvolging door zijn kleinzoon is voor Lodewijk XVI een goede mogelijkheid deze universele monarchie werkelijkheid te laten worden.⁸ Veenendaal denkt echter dat de economische belangen voor de geallieerden de belangrijkste reden zijn om een oorlog te starten. De Spaanse Nederlanden is één van de belangrijkste handelsmarkten en deze dreigt in handen van de Fransen te vallen. Daarnaast hebben Franse legers verschillende Spaanse zeehavens bezet en gesloten voor Engelse en Nederlandse handelaars. Zo krijgt Lodewijk XIV langzaam de controle over de Europese handel. De belangrijkste reden voor Engeland om mee te doen aan de oorlog is niet alleen de controle die Frankrijk nu heeft over de Europese handel, maar vooral de controle die Frankrijk heeft gekregen over de lucratieve handel naar de Nieuwe Wereld. Wanneer het *asiento* – het recht om slaven naar Zuid-Amerika te vervoeren in naam van de Spaanse kroon – wordt verleend aan een Franse ondernemer, slaat dit in als een bom bij de Engelsen en Nederlanders. Daarover zegt Veenendaal

*'Philip V's concession of the Asiento to a French company made a deep impression on Amsterdam as well as London.'*⁹

En de Staten-Generaal zeggen over de toenemende Franse grip op de internationale handel in het manifest

*'Dat Wy verder hebben moeten sien, dat, onaengesien by het vijtiende Articul van het voorschreve Tractaet van Commercie, Onse Onderdanen, die haer in Vranckrijck ter nedersetten om te trafiqueren, niet mogen worden begrepen onder de Schattingen, die op de Vreemdelingen souden worden geleydt, deselve echter met seer exorbitante lasten zijn beswaere geworden.'*¹⁰

---

⁷ Veenendaal, 'The War of the Spanish Succession in Europe', 415.

⁸ Veenendaal, 'The War of the Spanish Succession in Europe', 413.

⁹ Veenendaal, 'The War of the Spanish Succession in Europe', 415.

¹⁰ Knuttel 14760, 5-6.

Voor Nederland is de bescherming van de commercie het belangrijkste. Deze reden wordt ook voldoende onderbouwd in het manifest met argumenten die gebaseerd zijn op feiten, zoals het sluiten van verschillende Franse havens voor Nederlandse en Engelse schepen. De Nederlandse handel steunde op sterkhouder Spanje, en deze sterkhouder valt door de dood van Karel II en de benoeming van zijn Franse opvolger weg.¹¹

Het vergeven van het *asiento* aan de Fransen ligt voor de Engelsen en Nederlanders erg gevoelig, zo zeggen de secundaire bronnen. Jonathan Israel schrijft in zijn boek *Dutch Primacy in World Trade 1585-1740* over de belangrijkheid van de commercie op zowel de Spaanse Nederlanden als op West-Indië

*'The Dutch merchant élite was prepared to put up with a lot to avoid war with France and Spain combined but not the loss of the South Netherlands 'barrier' and market, the Republic's hold on the Scheldt, and a large proportion of their commerce with the Hispanic world. Tension rose. (...) By this time (...) Dutch commerce with Spain and the Spanish Netherlands had slackened almost to a halt.'*¹²

Israel behandelt hier de periode waarin het *asiento* wordt vergeven aan de Fransen. Voordat het *asiento* vergeven wordt, waren de belangrijkste handelaars, vooral die van Amsterdam, volgens Israel tegen een oorlog. Hij zegt daarover

*'The Amsterdam city council, perusing the situation in January 1701, noted all the risks of acquiescing in Philip of Anjou's succession but resolved provisionally that this was better than the dismal alternative.'*¹³

Het vergeven van het *asiento* aan de Fransen is volgens Israel voor de handelaars een ommekeer en vanaf dat moment spreken ook zij van een oorlog tegen Frankrijk. Volgens Israel waren de Nederlanders

'determined to restore their 'barrier' in the South Netherlands, regain their hold over the Scheldt and the South Netherlands market, and recover their trade with Spain and

---

¹¹ J.I. Israel, *Dutch Primacy in World Trade, 1585-1740* (Oxford, 1989), 361.

¹² Israel, *Dutch Primacy in World Trade*, 362-363.

¹³ Idem, 361.

*Spanish America, ensuring that France obtained no special privileges in these key markets.*¹⁴

Volgens de secundaire literatuur waren de belangrijkste redenen om tot oorlog over te gaan de economische gevolgen die de Spaanse troonopvolging zou hebben voor Nederland en Engeland. Vaak wordt hierin vooral het *asiento* genoemd als belangrijkste economisch perspectief. Het *asiento* is op dat moment een belangrijk handelsrecht in de wereldeconomie en het vergeven van dit recht aan de Fransen is volgens de secundaire literatuur een doorn in het oog voor de Engelsen en Nederlanders.

1.2 Nederlanders aan de onderhandelingstafel

De belangrijkste reden voor de oorlogsverklaring van Nederland in 1702 was dus de inbreuk op de barrière en de Nederlandse commercie, onder andere betreffende de handel in West-Indië. De barrière en de commercie spelen volgens de secundaire literatuur ook een belangrijke rol in de aanloop naar de vredesonderhandelingen in 1713, daarbij speelt ook het *asiento* een belangrijke rol. Zo blijkt al dat de Engelsen in 1708 op eigen houtje voorwaarden bespreken met de geallieerde kandidaat voor de Spaanse kroon, Karel III (zoon van de keizer van het Heilige Roomse Rijk). Deze belooft, zonder dat de Nederlanders hier weet van hebben, de Engelsen het recht van *asiento* als de oorlog eenmaal afgelopen is en hij koning is.¹⁵ Volgens Veenendaal was deze actie van de Engelsen een eenzijdige afbreking van de geallieerde alliantie. In 1711 onderhandelt ditzelfde Engeland met Frankrijk over de voorwaarden om de oorlog te stoppen. Hierin wordt onder andere gesproken over het *asiento* welke op 8 oktober 1711, door het ondertekenen van de voorlopige vredesvoorwaarden, overgedragen wordt aan de Engelsen. De bespreking tussen de Fransen en de Engelsen en de uitkomst daarvan leidt tot frustratie in Nederland.¹⁶ Tijdens de onderhandelingen tussen Engeland en Nederland in aanloop naar de vredesbesprekingen gaat het volgens Pitt in *The Pacification of Utrecht* vooral over de barrière en hoe deze barrière eruit ziet.¹⁷ Over de onderhandelingen zegt Pitt verder

'In these same six months, Anglo-Dutch relations deteriorated. Disputes about equal trading rights in the Indies and the Netherlands were brought to a head when, in February, ministers disclosed the terms of the 1709 Barrier Treaty. (...) Now, with no

---

¹⁴ Israel, *Dutch Primacy in World Trade*, 362-363, 363.

¹⁵ Veenendaal, 'The War of the Spanish Succession in Europe', 434.

¹⁶ Idem, 442.

¹⁷ H.G. Pitt, 'The Pacification of Utrecht', in Bromley (red.), *The Rise of Great Britain*, 446-479, 453-455.

*supporters among the powers, the Dutch were at England's mercy and dropped their claim to an equivalent for the Asiento.*¹⁸

De voorwaarde van de barrière was voor de Nederlanders erg belangrijk volgens Pitt. Het feit dat de Nederlanders de rest van hun eisen, waaronder het *asiento*, opgeven zodat ze verder kunnen onderhandelen over de barrière is hier een bewijs van. Overgeleverd aan de Engelsen, die al zo goed als vrede hebben gesloten met de Fransen, moeten de Nederlanders tevreden zijn met wat ze door de Engelse regering toebedeeld krijgen. Israel beschrijft het Nederlandse resultaat tijdens de vredesbesprekingen in 1713 als volgt

*'The Dutch had suffered serious setbacks in many spheres, but they did not emerge from the conflict altogether empty-handed. They had their 'barrier' and general recognition of the Scheldt restrictions of 1648.'*¹⁹

De belangrijkste voorwaarde hebben de Nederlanders weten binnen te slepen. De barrière zal worden gehandhaafd. Toch blijkt uit de secundaire literatuur dat de Nederlanders hebben geprobeerd ook te onderhandelen over de verdeling van het *asiento*. In de secundaire literatuur wordt al snel duidelijk gemaakt dat de Nederlanders deze eis moeten opgeven, om zo de eis van barrière vast te kunnen houden.

Onduidelijk in de secundaire literatuur is hoelang en op welke manier de Nederlanders hebben geprobeerd te onderhandelen over het *asiento*. In hoeverre was de barrière daadwerkelijk belangrijker en hoeveel belangrijker dan precies? Hoe dachten de onderhandelaars en beleidsmakers over het *asiento* en hoe belangrijker was het voor hen? In de secundaire literatuur komt ook naar voren dat het *asiento* een reden was om de oorlog te verklaren. De vraag is in hoeverre het *asiento* daadwerkelijk belangrijk was voor de beleidsmakers of was het meer een reden om zo de oorlog te kunnen legitimeren. Op deze vragen wordt ingegaan in hoofdstuk 2 en hoofdstuk 3. In de rest van hoofdstuk 1 wordt het begrip en de inhoud van het *asiento* uitgelegd. Ook wordt de West-Indische slavenhandel toegelicht en welke rol Nederland in deze handel heeft gespeeld.

1.3 Nederlandse slavenhandel

De slavenhandel was onderdeel van een driehoek. Vanuit Europa vertrokken schepen met goederen om deze in Afrika te ruilen tegen slaven. Deze slaven werden vervolgens naar de Nieuwe Wereld verscheept om daar te werken op de plantages. Goederen die op deze plantages geproduceerd

---

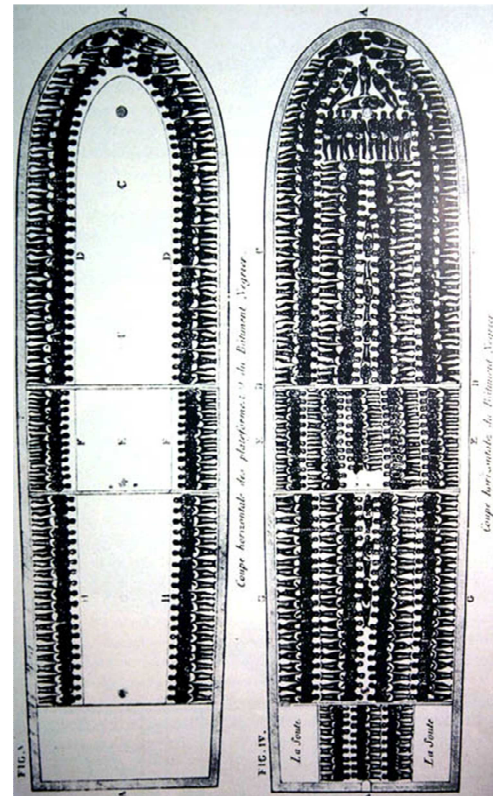
¹⁸ Pitt, 'The Pacification of Utrecht', 464.

¹⁹ Israel, *Dutch Primacy in World Trade*, 375-376.

werden, namen de handelaars vervolgens weer mee terug naar Europa. De meeste slaven die door de Europeanen werden verhandeld, waren krijgsgevangenen die verkocht werden door hun veroveraars aan de Europeanen. Hoewel al eerder Nederlanders op reis waren geweest, met bijvoorbeeld de Portugese slavenhandelaars, is Nederland pas vrij laat mee gaan doen met de slavenhandel.

Vaak wordt het beeld geschetst dat de slavenhandel voor Nederland erg lucratief is geweest. Echter, volgens Piet Emmer was de slavenhandel voor de Nederlanders niet winstgevend.²⁰ De mislukking van de West-Indische Compagnie is hiervan een goed voorbeeld. De maatschappij leed vooral verlies. Dit had onder andere te maken met de slavenhandel naar de Nieuwe Wereld.²¹ In 1626 wordt er voor het eerst een schip puur voor de slavenhandel ingezet door de WIC. Gestimuleerd door de Staten-Generaal worden op de Goudkust de Portugezen verdreven en verschillende Nederlandse slavenforten gebouwd. Vanaf 1635 worden er ook slaven door Nederland uit Afrika gehaald om op de plantages in Brazilië voor de Nederlanders te werken. Tussen 1635 en 1645 werden er zodoende 25.000 slaven naar Brazilië gebracht. Er worden vooral slaven uit West-Afrika en Angola gehaald. Hoewel de handel floreerde, maakte de WIC veel verlies door onder andere de slaven op krediet

Figuur 1 - Indeling slavenschip 'Brookes' uit 1808

te verkopen. Al snel raakte het bedrijf in de rode cijfers en ontstaan er opstanden in de kolonie, welke in 1654 leiden tot het opgeven van de kolonie in Brazilië. De Nederlanders hebben dus slechts korte tijd slaven gehandeld voor de eigen koloniën. Het heeft nu echter nog steeds handelsposten in Afrika waar zij slaven vandaan kan halen. Zodoende worden de Nederlandse handelaren belangrijk om slaven aan te leveren voor de Franse en Engelse plantages in de Nieuwe Wereld. Curaçao wordt een belangrijk slavenhandelscentrum om de slaven te verkopen aan Spanjaarden, Engelsen en Fransen. Van Dantzig zegt over de positie van de Nederlandse handelaars in deze tijd

'hoewel de Republiek in het midden van de zeventiende eeuw een zeer machtige positie innam in de Atlantische slavenhandel, kan men hier niet van een monopolie spreken; op

²⁰ P.C. Emmer, *De Nederlandse slavenhandel 1500-1850* (Amsterdam, 2003), 168.

²¹ Idem, 168.

*zijn hoogst van een hegemonie. De WIC stond er financieel zeer zwak voor, had veel te lijden van valse concurrentie door interlopers en kon zeker niet de groei van de buitenlandse concurrentie tegengaan.*²²

Tijdens de Spaanse successieoorlog gaat de slavenhandel gewoon door. Van 1701 tot 1725 worden er door Nederland 73.816 slaven verhandeld. In de periode van 1665 tot 1779 worden er gemiddeld 3.900 slaven per jaar verhandeld door de Nederlanders, volgens *The Cambridge World History of Slavery*.²³

Tabel 1 - Trans-Atlantische slavenhandel per jaar 1697-1716

Engeland en Frankrijk vervoeren in de loop van de 18^e eeuw steeds meer slaven. Van 1781-1790 bedraagt het aantal slaven dat door Frankrijk vervoerd wordt 283.897, terwijl dat van Nederland voor het eerst veel lager uitvalt dan de vruchtbare jaren hiervoor, waarin het rond de 50.000 slaven per decennia vervoerde. Nederland verhandelt gedurende de jaren 1781-1790 slechts 16.775 slaven.²⁴ De winst voor de Engelsen valt volgens Emmer vaak veel hoger uit dan die van de Nederlanders. Volgens Emmer had dit verschillende redenen. Zo is de gezondheid van de slaven die door de Engelsen gekocht worden vaak beter dan de gezondheid van de aangekochte slaven door Nederland. Dit komt omdat de Engelsen vanuit een meer welvarend gebied in Afrika hun slaven halen. Daarnaast zijn de omstandigheden op een Nederlands slavenschip slechter dan op een Engels slavenschip. Dit had onder andere te maken met de luchtverversing. Een andere reden waarom het rendement voor de Engelsen

	Engeland	Nederland	Frankrijk	Totaal
1697	10.180	2.253	194	37.104
1698	9.385	3.912	2.434	47.541
1699	16.180	3.883	1.821	42.970
1700	25.069	2.768	2.046	53.578
1701	26.764	7.606	2.426	55.754
1702	22.763	3.147	1.054	45.713
1703	10.154	1.621	4.202	34.476
1704	16.036	2.175	2.095	37.195
1705	13.907	4.829	5.049	38.452
1706	13.232	1.966	914	31.546
1707	7.982	4.475	1.600	39.852
1708	18.068	3.375	2.373	39.927
1709	9.388	2.610	2.632	32.118
1710	13.582	3.785	4.851	39.207
1711	13.468	2.273	3.382	36.283
1712	11.128	2.067	2.688	34.247
1713	14.303	596	4.375	41.913
1714	16.563	2.778	9.441	49.716
1715	16.110	2.944	10.173	48.818
1716	14.641	2.780	7.983	46.922

Bron: berekend vanaf de website www.slavevoyages.org

²² A. van Dantzig, *Het Nederlandse aandeel in de slavenhandel* (Bussum, 1968) 47.

²³ D. Eltis and S.L. Engerman, *The Cambridge World History of Slavery, Volume 3, AD 1420-1804* (Cambridge, 2011), 465.

²⁴ Voyages Database. 2009. *Voyages: The Trans-Atlantic Slave Trade Database*. <http://www.slavevoyages.org> geraadpleegd op 23 februari 2012.

hoger uitviel, was omdat zij minder bedreigd worden door kapers, omdat de Engelsen hun schepen beter beveiligden tegen overvallers. Nederland, en ook Frankrijk, hebben veel meer last van deze bedreigingen op zee.²⁵

Tabel 2 - Trans-Atlantische slavenhandel 1691-1730

	Groot-Brittanie	Nederland	Frankrijk	Totaal
1691-1700	116.495	27.363	9.961	339.557
1701-1710	151.877	35.589	27.196	394.241
1711-1720	167.409	22.465	60.279	453.408
1721-1730	226.192	31.793	74.353	548.392

Bron: berekend vanaf de website www.slavevoyages.org

Emmer heeft het in zijn boek *De Nederlandse slavenhandel 1500-1850* op een gegeven moment over het economisch belang van de slavenhandel voor de Nederlandse economie van die tijd. Hij concludeert

*'deze opsomming laat zien dat de slavenhandel niet de kurk was waarop Nederland dreef. Natuurlijk zou zonder slavenhandel de werkloosheid onder de arme jonge mannen in de Hollandse en Zeeuwse havensteden wat groter zijn geweest, en de bedrijvigheid in Middelburg, Vlissingen, Rotterdam en Amsterdam wat kleiner, maar van een economische malaise zou geen sprake zijn geweest. De Staten-Generaal overdreven schromelijk in hun ijver om de slavenrederijen een lastenverlichting te gunnen. (..) Achteraf gezien was daar [red. veel winst door de slavenhandel] in de Nederlandse slavenhandel geen sprake van. De boekhouding van de rederijen toont klip en klaar aan dat er niet meer dan een doorsneewinst behaald werd.'*²⁶(Emmer, 2000)

Ook van Dantzig schrijft dat de WIC niet erg succesvol is geweest. De WIC heeft slechts een aantal jaar het monopolie op slavenhandel in Afrika gehad, namelijk gedurende de periode van 1640-1648. Over het algemeen waren de Nederlanders belangrijk in de slavenhandel, maar niet onmisbaar. Daarnaast geeft Dantzig ook aan dat de reden dat de winst zo laag was kwam, omdat veel van de opbrengst van de slavenverkoop weer geïnvesteerd werd in scheepsladingen die van de Amerika's naar Nederland werden verscheept. Verder zorgde politieke onrust voor een wisselende afname van slaven.²⁷

²⁵ Emmer, *De Nederlandse slavenhandel*, 170.

²⁶ Emmer, *De Nederlandse slavenhandel*, 176.

²⁷ Dantzig, *Het Nederlandse aandeel*, 71.

1.4 Het systeem van *asiento*

In 1513 wordt er door de Spaanse kroon een systeem ingesteld waarbij alleen tegen betaling recht kon worden verkregen om slaven naar West-Indië te vervoeren. Spanje mocht, vanwege het verdrag van Tordesillas in 1494, geen handel drijven in Afrika, en kan dus niet zelf de Spaanse koloniën in de Nieuwe Wereld van slaven voorzien. Door een systeem van licenties in te voeren lossen de Spanjaarden dit probleem op en voorziet de Spaanse kroon zichzelf van een extra bron van inkomsten.

Een schip dat een licentie wilde krijgen om slaven te vervoeren moest aan verschillende eisen voldoen. In *The Cambridge world history of slavery* worden deze vereisten als volgt beschreven

*'The ship proceeded to Seville to be inspected and registered by the Casa de Contratación. The master presented the slaving licenses and obtained an official register from the casa. The ship then underwent three separate inspections. First, officials determined the conditions and carrying-capacity of the ship, as well as the gear and artillery it carried. Slave ships needed to be armed, for they sailed outside the convoy system and had to provide their own defense. Next, the officials inspected the interior and specified the provisions the ship could carry. The final inspection made sure that the first two had been performed properly, and that the master had complied with any special requirements the first two sets of inspectors had imposed. When all three were completed, the ship could legally sail for Africa.'*²⁸

Het betekent niet dat de licentiehouder zelf zorgde dat er slaven worden vervoerd naar de Nieuwe Wereld. Vaak werden delen van de licenties doorverkocht aan handelaren, die op hun beurt de licenties ook weer door konden verkopen. Op deze manier ontstond er een levendige handel in licenties.

In 1662 verkrijgt de WIC het recht van het *asiento*. Niet direct, maar via de Genuese handelaars Grillo en Lomelín. Vanuit het centrale punt Curaçao worden de Zuid-Amerikaanse koloniën voorzien van slaven. Dit doen de Nederlanders al vanaf de jaren 1650, en op deze manier krijgen ze de handel naar de West-Indische gebieden stevig in handen. Dit doet de Spaanse kroon besluiten de Nederlanders het recht toe te kennen legaal slaven naar deze gebieden te verhandelen. Israel zegt hierover

---

²⁸ Eltis and Engerman, *The Cambridge World History of Slavery* 3, 336.

*'This new Dutch breakthrough was rooted in the later 1640s and was based on the fact that the Dutch were now the region's neutrals, able to supply the slaves and equipment essential to the sugar 'revolution' which they set in motion and to offer the best prices for sugar, but also on the fact that the Spanish crown now preferred to deal with the Dutch (...). The feeling in Madrid was that it was best to deal with the Dutch, because, unlike the English and French, they now posed no political threat to Spanish hegemony in South and Central America.'*²⁹

Naast de politieke goede band die Nederland op dit moment heeft met Spanje is ook de effectiviteit van de Nederlanders een belangrijke reden om hen het recht van *asiento* te geven. Ook na het rampjaar 1672 blijft de Nederlandse hegemonie op wereldniveau bestaan, tot grote frustratie van Engelse handelaars.³⁰ De hegemonie in de Nieuwe Wereld wordt zelfs versterkt door een betere band met Spanje op te bouwen. In 1682 komt deze hegemonie in gevaar, doordat Spanje het *asiento* vergeeft aan Don Nicolas Porcio. Deze Porcio heeft een stuk minder op met Nederlanders dan zijn voorganger. Porcio wil de Engelsen betrekken in de uitvoering van het *asiento*, omdat de Engelsen goedkoper slaven kunnen leveren dan de Nederlanders. De Nederlanders grijpen echter in via de Nederlandse diplomaat Francisco Schonenberg in Madrid, en zo komt het in 1685 zover dat de Spaanse kroon het *asiento* vergeeft aan Balthasar Coymans, een geslaagde Nederlandse handelaar.

Het lukt Nederland echter niet het *asiento* lang onder hun controle te houden. Zwartgemaakt door de concurrentie -onder andere benadrukte die dat de Nederlanders calvinisten en jodenvrienden waren - heroverwoog de Spaanse kroon het vergeven van het *asiento*. In 1689 wordt het *asiento* vergeven aan Porcio. De WIC reageert door in Curaçao een vrijhandel van slaven te creëren en zo de handel met handelaars uit de Spaanse koloniën voort te zetten, ondanks dat de WIC niet in het bezit is van het *asiento*.³¹ In feite verandert het ontnemen van het recht van *asiento* de positie van de Nederlanders niet. Pas met de dood van Karel II van Spanje verandert er iets voor de Nederlanders en wordt hun positie in de slavenhandel aangetast, vooral door het vergeven van het recht van *asiento* aan de Fransen.³²

---

²⁹ Israel, *Dutch Primacy in World Trade*, 243.

³⁰ Israel, *Dutch Primacy in World Trade*, 299.

³¹ Idem, 321-322.

³² Dantzig, *Het Nederlandse aandeel*, 81-82.

Hoofdstuk 2

‘Int reguarde van desselfs commercie’

2.1 De rol van het *asiento* in het verklaren van de oorlog

In dit hoofdstuk wordt onderzocht in hoeverre het *asiento* voor Nederland een reden was om de oorlog te verklaren aan Frankrijk en Spanje. Hoe belangrijk was de slavenhandel in West-Indië voor de Nederlandse politiek en was dit dan ook een reden om de oorlog te verklaren? Verschillende adviseurs van de beleidsmakers uit de periode voorafgaand aan de oorlog hebben hun mening gegeven over de goede redenen van oorlog. Verschillende brieven met het onderwerp waarom de oorlog wel of niet verklaard zou moeten worden zullen in dit gedeelte behandeld worden. Daarnaast is er de briefwisseling van de raadpensionaris Anthonie Heinsius met zijn adviseurs, welke ook ingaan op de verschillende redenen om de oorlog te verklaren en welke gevolgen verschillende beslissingen voor Nederland gaan hebben. Deze brieven laten zien hoe belangrijk het *asiento* en de slavenhandel voor de beleidsmakers was voorafgaand aan de oorlogsverklaring.

2.2 De goedbedoelde adviezen van Jacob Surendonck

Gedurende de periode waarin de staten Engeland, Nederland, het Heilige Roomse Rijk en Frankrijk en Spanje op voet van oorlog met elkaar stonden, is er veel geschreven over de goede redenen voor de aankomende oorlog. Brieven gingen heen en weer waarin verschillende redeneringen onderbouwd werden of juist tegengesproken en onderuitgehaald. Eén van deze briefwisselingen is die van Jacob Surendonck met raadpensionaris Anthonie Heinsius. De brieven van Surendonck geven verschillende inzichten in hoe hij dacht over het gedrag van Frankrijk, de troonwissel in Spanje en de daarvan voor de Engelsen en Nederlanders. In zijn brieven geeft Surendonck zijn visie uitgebreid weer. Ook geeft hij een gevolg aan deze visie door in te gaan op hoe een eventuele oorlog uitgevoerd zou moeten worden.

Jacob Surendonck werd geboren in 1647 en studeerde rechten en letteren in Leiden. In 1670 wordt hij benoemd als advocaat bij het Hof van Holland, een instelling die raad en advies gaf aan de graaf van Holland en later aan de Staten van Holland en West-Friesland. Volgens de bronnen in het Nationaal Archief begon Surendonck in 1692 met het sturen van brieven aan Anthonie Heinsius, raadpensionaris van de provincie Holland van 1689 tot 1720 en groeide hij uit tot één van de belangrijkste adviseurs van de raadpensionaris. Surendonck wisselt vooral van gedachten met Heinsius in deze brieven, bijvoorbeeld over onderwerpen als de oorlogen van dat moment of de goede gereformeerde tradities die bewaard moeten worden. Ook in aanloop en tijdens de Spaanse

successieoorlog beschreef Surendonck zijn gedachten over de gebeurtenissen en plannen in brieven die hij stuurde aan Heinsius.³³

Een van de brieven, voorafgaand aan de oorlog geschreven in januari 1701, is de brief genaamd: *Consideratien*. Hierin beschrijft Surendonck zijn overdenkingen over de gevolgen die het erven van de troon door de kleinzoon van de Franse koning Lodewijk XIV heeft voor landen zoals Nederland en Engeland. Surendonck bespreekt verschillende gevolgen die volgens hem aanstaande zijn. De twee belangrijkste zijn de Franse honger naar een universele monarchie en de bedreiging voor de goede protestantse religie in Engeland en Nederland. De honger naar een universele monarchie uit zich volgens Surendonck in belangrijke mate op het verkrijgen van de controle op de wereldeconomie. Dit betekent voor Engeland en Nederland bedreiging voor hun handel, ook van die op West-Indië.³⁴ Zo schrijft Surendonck over Frankrijk

*'hoeveel te ligter sal het nu met Spanjen soo naú vereenigt sijnde, ongelijk groter quantiteit van dat metaal, als ook genoegzaam alle de negotie daar toe relatijff na sig tragten te trecken, en sig daar mede in magt en middelen ongeloofflijk verrijkert en vergrooten.'*³⁵

Nu Frankrijk toegang heeft tot het Spaanse goud en zilver in de Nieuwe Wereld, zal zij dit ook gebruiken om de rest van de handel in dit gebied onder controle te krijgen. Surendonck vreest dat Frankrijk hierdoor alleen maar rijker en rijker zal worden. Op een gegeven moment somt Surendonck de nadelen voor Nederland op. Wat opvalt is dat vijf van de zeven redenen gaan over de nadelen op het gebied van de handel en commercie van de Nederlanders. Met betrekking tot West-Indië zegt Surendonck het volgende

*'Int reguarde van desselfs commercie op Spanjen en bijzonderlijke op de Westindien, door welke wij onse waren en manufacturen benificieren en het Spaanse gout en sliver wederom in de plaats krijgen, waar in door dese vereeniging een seer groote veranderinge staat voor te vallen tot ongeloofflijk nadeel,'*³⁶

Tot de dood van Karel II was Nederland erg belangrijk in de West-Indische handel. Dit kwam vooral omdat Spanje dit toeliet, niet zozeer doordat de Nederlanders deze positie afdwongen. Nu de Spaanse kroon in handen is van een Fransman, en de Fransen meer in staat zijn een eigen positie in

---

³³ Nationaal Archief, Den Haag, Familiearchief Surendonck, nummer toegang 3.20.57.

³⁴ NL-HaNA, Surendonck, 3.20.57, inv.nr. 73.

³⁵ NL-HaNA, Surendonck, 3.20.57, inv.nr. 73.

³⁶ Idem.

de wereldhandel in te nemen dan de Spanjaarden voor hen waren, staat er heel wat te veranderen voor Nederland en haar West-Indische handelspositie. Een ander nadeel volgens Surendonck is

*'Alsmede wegens de oost en west indien: compagnieen die in haar credit, veijligheit en voordeelen mede niet weijnig gekrenkt, soo niet gheel geruijneert soude worden; niet alleen door t geen Spanjen, maar ook Portugaal (twelke aanstonts door Spanjen geincorporeert sal worden) in die gewesten besitten.'*³⁷

De commercie is voor Surendonck een belangrijk punt. Hij is ervan overtuigd dat het een nadeel gaat zijn als Nederland en Engeland accepteren dat de Spaanse kroon in handen blijft van de Hertog van Anjou, zonder daar bepaalde voorwaarden aan te verbinden. Hij concludeert dat

*'Sullende hier alllenlijk nog bij gevoegt werden, een reflexie van groote importantie, waarin beijde Engeland en Holland even seer geinteresseert sijn; dat gelijk als Vrankrijk door de vereeniging met Spanjen de negotie en commercie van sijn rijk op een ongeloofflijke wijze sal tragten te vermeerderen, tot ruijne van die van Engeland en Holland dat ook soo de zeemagt van Vrankrijk daar door proportie soude toenemen, en die van Engeland en Holland afnemen; in welke zeemagt Vrankrijk tot nog toe inferieur is geweest, maar soo haast de zeemagt van Engeland en Holland soude komen te declineren (gelijk bij het verval van de negotie en navigatie moet volgen) soo is ligtelijk te begrijpen, dat die twee magten ten opsigte van Vrankrijk in t'geheel en al buijten postuur van offentie, maar ook van defentie soude gebragt, en alsoo tot een proije voor Vrankrijk worden.'*³⁸

Surendonck is er stellig van overtuigd dat de commercie van Nederland en Engeland zal lijden onder de toenemende macht van Frankrijk door de overname van de Spaanse kroon door de kleinzoon van Lodewijk XIV. Niet alleen zal Frankrijk alle handel overnemen, het zal ook zo veel mogelijk trachten Nederland en andere concurrenten tegen te werken, bijvoorbeeld door het sluiten van havens of belangrijke vaarwegen. Frankrijk zal de markten overnemen en de handel van Engeland en Nederland vernietigen.

Hoewel deze brief van Surendonck vol staat met de gevolgen voor de commercie en de handel, spreekt hij nergens specifiek over de handel van slaven naar de Spaanse koloniën. De brief is uit januari 1701 en daarom van voor het vergeven van het *asiento* aan de Fransen, toch is het

---

³⁷ Idem.

³⁸ NL-HaNA, Surendonck, 3.20.57, inv.nr. 73.

opvallend dat Surendonck niet spreekt over de slavenhandel, daar de slavenhandel via Curaçao een decennia daarvoor nog erg belangrijk was volgens de secundaire literatuur. Zoals verschillende quotes laten zien, spreekt Surendonck vooral over de algemene commercie op zee en de handel naar de Spaanse koloniën. Deze komt voor Engeland en Nederland in gevaar nu Frankrijk nauwere banden krijgt met het Spaanse koninkrijk, zo niet het Spaanse koninkrijk overneemt.

Een missive – een officiële brief – van Surendonck uit juni of juli 1701 aan Anthonie Heinsius gaat nogmaals over de gevolgen voor Engeland en Nederland naar aanleiding van de overname van de troon door Filips V. Daarnaast gaat de brief over de relatie tussen Engeland en Nederland in de betreffende omstandigheden. In deze brief spreekt Surendonck vooral over de redenen om gerechtvaardigd een oorlog te mogen beginnen tegen Spanje en Frankrijk. Surendonck noemt niet alleen argumenten om een oorlog te beginnen, maar ook argumenten om de vrede te behouden. Op deze manier probeert Surendonck op een gebalanceerde manier tot een beslissing te komen om wel of niet een oorlog te beginnen. Uiteindelijk wegen de nadelen van een vrede zwaarder dan de nadelen van een oorlog en is de conclusie dat het gerechtvaardigd is om een oorlog te beginnen. Surendonck is ervan overtuigd dat geen oorlog voeren, en dus accepteren dat de hertog van Anjou koning van Spanje blijft, meer schade aan de handel en commercie zal doen dan als Engeland en Nederland – omdat volgens Surendonck *‘geen rijcken noch staten van Europa in de negotie zoo seer zijn geinteresseert, als deese twee, en welke negotie nog tans door deese conjunctie noodzakelijck moet te gronde gaan.’*³⁹ – overgaan tot het verklaren van de oorlog. Zo draagt Surendonck het volgende argument voor een oorlog aan

*‘1^e reden, omdat de negotie door dese onseckerheijt meer getroubelt wort als door den oorlogh.’*⁴⁰

En Surendonck zegt in dezelfde opsomming van argumenten

*‘4^e reden, om dat Vrankrijck zich van tijd tot tijd meer meester zal maachen van de Spaansche havens, en van de Spaansche Westindien en die zoo doen versterchen, dat zij alleen meester van de negotie zullen zijn tot ruine van die van Engeland en Holland.’*⁴¹

Nu Surendonck verschillende argumenten voor een oorlog noemt, komt hij ook met een aantal tegenargumenten. Eén van de tegenargumenten is dat

---

³⁹ NL-HaNA, Surendonck, 3.20.57, inv.nr. 82.

⁴⁰ Idem.

⁴¹ Idem.

'het aan een rijcke en republijcq van negotie niet past den oorlogh offensijff te declareeren, min tegens zulke twee groote en magtige Coningen, en dat den Oorlogh gewoon is veel fatalitijten en rampen na zich te sleepen'.⁴²

Oftewel, een staat als Nederland – die het vooral moet hebben van de handel en commercie – zou geen oorlog moeten verklaren, omdat het daarmee zichzelf in de vingers snijdt. Nederland is een handelsnatie en geen grote oorlogsmacht, zoals Frankrijk en Engeland dat wel zijn. Maar, werpt Surendonck zelf tegen, de huidige omstandigheden zijn anders. Het zal namelijk geen offensieve oorlog zijn die Nederland zal verklaren, maar een oorlog geboren uit noodzakelijkheid. Een vrede waarbij een enkele vonk tot grote wanorde kan leiden, is veel gevaarlijker voor de handel omdat er geen vertrouwen is tussen de handelende landen. De schade die Nederland zal lijden door een zogenaamde vrede zal erg schadelijk zijn volgens Surendonck. Het is daarom gerechtvaardigd om de oorlog te verklaren.⁴³

Nadat Surendonck de verschillende voor- en tegenargumenten heeft behandeld en tot een conclusie is gekomen, gaat hij verder over op welke manier de oorlog uitgevoerd moet worden. Eén van de middelen die hij noemt is het sturen van oorlogsschepen naar West-Indië, om daar de handel van de Engelsen en Nederlanders te beveiligen. Daarnaast is het ook de bedoeling om de Spaanse en Franse handel tegen te werken en waar mogelijk zelfs een deel van de Spaanse koloniën te veroveren. Door oorlogsschepen naar West-Indië te sturen verwacht Surendonck veel winst voor de Nederlanders en Engelsen *'ten goede van de gemeijne zaake'*.⁴⁴ Voordelen die hij benoemt zijn

- 1. Voordeel, dat door die expeditie de Colonien en negotie van Engeland en Holland in die contreijen zullen worden beveijligt,*
- 2. Voordeel, dat daar door zullen werden belemmert de retouren na Spanjen, waardoor de grootte schaarsheijt van geld, en het verval in de negotie van Spanjen en Vrankrijck zeer zoude werden vermeerdert, en waardoor die rijcken niet alleen onmatigh zouden werden om andere te offenseerden maar ook om haar zelve te defenseeren,*
- 3. Voordeel, dat men door die expeditie ongelooffelijke progressen zoude kunnen doen met de geheele off een groot gedeelte van de Spaansche Westindien te overmeesteren, en de schatten van Indien in onsen schoot te doen vallen en vergaaderen, daar toe grootte apperentien zouden zijn, door dien de Spaansche plaatsen in Westindien*

---

⁴²NL-HaNA, Surendonck, 3.20.57, inv.nr. 82.

⁴³Idem.

⁴⁴Idem.

*doorgaansseer swack en van alles onvoorzien zijn, en de Spanjaarts daarenboven bijde naturellen van ouds zeer gehaat zijn.*⁴⁵

Het gaat in eerste instantie dus om het beschermen van de eigen handel in West-Indië en om te voorkomen dat vooral de Fransen op het gebied van de handel de Engelsen en Nederlanders voorbij zullen streven. In tweede instantie is dit volgens Surendonck een goede gelegenheid om een stuk van de Spaanse koloniën te veroveren op de Spanjaarden, zodat Nederland daar zelf economische voordelen uit kan halen. Op een gegeven moment komt Surendonck ook op het punt welke voorwaarden gesteld moeten worden indien de Fransen en Spanjaarden de oorlog willen stoppen. Surendonck noemt daar onder andere het punt van West-Indië. Hij zegt daarover

*'3e Securiteijt, dat men aan Engeland en Holland ook in de Spaansche westindien twee a drie voornaame posten en plaatsen zoude moeten inruijmen, om Vrankrijck en Spanjen daar mede in toom te houden, dewijl Vrankrijck anders al die negotie op de Spaansche Westindein zoude naar zich trecken, en daar mede al het goud en zilver in zijn magt krijgen, zijn manufactuijren daar mede beneficieren en de negotie en manufacturijen van Engeland en Holland in de grond ruineeren.*⁴⁶

Ook in deze brief heeft Surendonck het nergens specifiek over het recht van *asiento* of de slavenhandel in het bijzonder. Dit kan natuurlijk komen omdat op het moment van het schrijven van deze brief in juni of juli 1701 het recht van *asiento* nog in Spaanse handen was en nog niet vergeven aan de Fransen. Dit gebeurde pas in september van hetzelfde jaar.⁴⁷ Surendonck heeft het in zijn missive echter wel vaak over de economische gevolgen voor Nederland en Engeland, vooral in West-Indië. Volgens de secundaire literatuur was de slavenhandel een belangrijk onderdeel van deze handel op West-Indië, zeker voor Nederland met haar doorvoerhaven Curaçao en vanwege de successen in het nabije verleden. Surendonck heeft het echter over de algemene handel, omdat hij ook andere markten, zoals de Nederlandse stoffenhandel, aanstipt als lijdende markt onder de regering van de nieuwe Spaanse koning. In tegenstelling tot de secundaire literatuur vindt hij de slavenhandel niet van meer belang dan enige andere handel in West-Indië en speelt het geen doorslaggevende rol in de overweging om de oorlog te verklaren.

Een andere brief waarin Surendonck uitsprekt dat West-Indië erg belangrijk is, betreft een brief die hij stuurt aan Heinsius in mei 1701. Deze brief gaat voor het grootste gedeelte over de

---

⁴⁵ NL-HaNA, Surendonck, 3.20.57, inv.nr. 82.

⁴⁶ Idem.

⁴⁷ Israel, J. *Dutch primacy in world trade, 1585-1740* (Oxford, 1989), 362.

toespraak die de Engelse koning Willem III heeft gegeven aan het parlement en waarin hij argumenten noemt waarom het Engelse parlement in moet stemmen met een oorlog. Op een gegeven moment schrijft Surendonck dat het belang ligt *'alsmede in de Spaanse West-Indië: twee voorname posten en plaatsen omdat Vrankrijk gedurende de onderhandeling sig van het geheel off een gedeelte van dien niet meester make, gelijk hij reets gedaan heeft van Milan ende Nederlanden.'*⁴⁸ Het gebied West-Indië is voor Surendonck blijkbaar wel belangrijk, maar niet zozeer de slavenhandel of het *asiento*. Het gaat hem om de algemene handel in dit gebied.

2.3 De diplomatieke briefwisseling van Anthonie Heinsius

Een andere belangrijke briefwisseling tijdens de Spaanse successieoorlog is die van Anthonie Heinsius. Hij is de raadpensionaris tijdens de Spaanse successieoorlog en ooit aangesteld door koning Willem III van Engeland, tevens stadhouder van Nederland. Met deze Willem III heeft Anthonie in de aanloop naar de oorlog veelvuldig contact over de stand van zaken in Europa. De briefwisseling in de eerste maand na het overlijden van Karel II, november 1700, gaat veelal over de beslissing van de Keizer van het Heilige Roomse Rijk om de opvolger van Karel II, de Hertog van Anjou, te accepteren of niet.

2.3.1 Koninklijke brieven

In de brieven bespreken Willem III en Heinsius wat beide landen gaan doen indien de keizer Leopold I besluit om de opvolging niet te accepteren en de Spaanse troon voor zijn eigen zoon Karel op te eisen. Nadat duidelijk is geworden dat de keizer de opvolging niet zal accepteren, beraden de beide briefschrijvers zich op de te nemen stappen. Heinsius maakt zich vooral zorgen om de Spaanse Nederlanden. Deze vallen door de troonwissel in feite in Franse handen, terwijl de Spaanse Nederlanden juist een barrière zijn tegen Frankrijk gelden. Heinsius zegt tegen Willem III dat

*'soude moeten werden gedaght op de maniere hoe; het eerste dat, na mijn gedagten, daeromtrent in consideratie komt, sijn de Spaense Nederlanden : die behouden sijnde, vinde ick aen al de rest meer faciliteit.'*⁴⁹

In een brief op 10 december 1700 schrijft Heinsius dat de vergadering van Amsterdam bijeen is gekomen. De gedeputeerden van de stad Amsterdam zien een oorlog als een groot kwaad voor de handel, terwijl in hun ogen een acceptatie van het testament niet tot onheil zal leiden. Deze houding

---

⁴⁸ NL-HaNA, Surendonck, 3.20.57, inv.nr. 81.

⁴⁹ Brief van Heinsius aan Willem III 23 november 1700 in de *Archives ou correspondance inédite de la maison d'Orange-Nassau Sér. 3 III*, G. Groen van Prinsterer (1700-1713), 255.

van de Amsterdammers wordt in de secundaire literatuur bevestigd door Israel. Heinsius beschrijft zijn verbazing over deze opstelling van de gedeputeerden.⁵⁰ Willem III reageert op deze brief onder andere door te zeggen dat in Engeland eenzelfde vrees bestaat. Over zijn mening omtrent deze visies zegt Willem III dat

*'de vrees, die hier is, om met Spagne in oorlogh te koomen, is onbegrijpelijck, sustineerende generalijck alle menschen, dat de commertie van Engeland dan geruineert is, soodat men daertoe niet en moet koomen tenwaere men wert geattaqueert.'*⁵¹

Hoewel deze brief lijkt in te gaan tegen de argumenten om oorlog te voorkomen, zijn de beide heren in januari 1701 nog voorzichtig met het spreken over een oorlog. Ook zij willen liever de vrede behouden, desnoods zonder de keizer van het Heilige Romeinse Rijk. Opvallend is dat in Heinsius brieven aan Willem III niet iets terug te vinden is wat betreft de argumenten die Jacob Surendonck in zijn brief in januari 1701 aan Heinsius schreef. Er wordt niet over de handel of het *asiento* als belangrijkste voorwaarde voor vrede gesproken, maar vooral over de barrière. Dat lijkt toch wel het speerpunt van Heinsius in de brieven aan zijn vriend Willem III.

In februari 1701 is er een voorzichtige ommekeer in een brief van Willem III. Hij spreekt in deze brief over de noodzakelijkheid van een oorlog

*'met seer spreckt van de nootsaeckelijckheyt van den oorlogh, maer d'opinion sullen aparent seer different zijn.'*⁵²

Dit zegt Willem III naar aanleiding van de inname van Nieuwpoort en Oostende door Franse legers. Ook in de brieven van Heinsius is deze lichte omslag te zien. Toch wordt de koning van Spanje erkent, eerst door Nederland en niet veel later door Engeland.⁵³ De voorbereidingen voor een oorlog gaan echter gewoon door. In een brief op 1 maart 1701 aan Willem III heeft Heinsius het over de onderhandelingen met Frankrijk en welke zaken daarin voor de Staat belangrijk zijn. Een van de zaken is

---

⁵⁰Brief van Heinsius aan Willem III in de *Archives ou correspondance inédite de la maison d'Orange-Nassau Sér. 3 III*, G. Groen van Prinsterer (1700-1713) 287.

⁵¹Brief van Willem III aan Heinsius 14 december 1701 in de *Archives ou correspondance inédite de la maison d'Orange-Nassau Sér. 3 III*, G. Groen van Prinsterer (1700-1713) 295-296.

⁵²Brief van Willem III aan Heinsius 11 februari 1701 in de *Archives ou correspondance inédite de la maison d'Orange-Nassau Sér. 3 III*, G. Groen van Prinsterer (1700-1713) 408-409.

⁵³Brief van Willem III aan Heinsius 1 maart 1701 in de *Archives ou correspondance inédite de la maison d'Orange-Nassau Sér. 3 III*, G. Groen van Prinsterer (1700-1713) 436-438.

*'dat de saken van de commercie, speciaal op Spagne, soude blijven soals die op het overlijden van de laeste coningh waeren geweest.'*⁵⁴

Heinsius spreekt hier vooral over de Nederlandse handel op Spanje zelf. In een brief op 12 april 1701 bespreekt Willem III de wens van de Engelsen om een vloot naar West-Indië te sturen. Hij verzoekt de Nederlanders om hier ook aan mee te doen. In een brief op 22 april 1701 schrijft Heinsius

*'De tweede consideratie, die op dat werck is gevallen is geweest off de staet, nevens de Engelse, een esquadre in de Middelandse Zee behoorde te brengen: wat on inrest belangt, daerom soude men het niet moeten doen, dewijl de commercie en navigatie op die gewesten jegenwoordigh niet groot is.'*⁵⁵

Dit is de eerste en enige keer dat Heinsius zich in de onderzochte brieven uitspreekt in negatieve zin over de waarde van de commercie op West-Indië. Daarnaast gaat Heinsius met dit waardeoordeel over West-Indië rechtstreeks in tegen de brieven van zijn adviseur Jacob Surendonck, die in zijn brieven juist de waarde van West-Indië probeert aan te stippen. De waarde van de commercie op West-Indië is volgens Heinsius blijkbaar niet zoveel waard dat hij er een oorlog aan wil besteden. Daarnaast zegt Heinsius in de brief dat de commercie geen rede moet zijn voor het beginnen van een oorlog, mede doordat de commercie door een oorlog alleen maar in gevaar komt. Heinsius benadrukt niet alleen de naden voor de Nederlanders, maar ook de kosten die Frankrijk door de oorlog gaat krijgen. Deze kosten zullen vervolgens gaan leiden tot minder handelsmogelijkheden, waar Nederland ook weer nadeel van ondervindt.⁵⁶

In maart 1702 stopt de briefwisseling nadat Willem III is overleden. Opvallend is dat er in de brieven niet geschreven wordt over het feit dat in september 1701 het *asiento* wordt vergeven aan een Franse onderneming. Er wordt vooral gesproken over het ingenomen standpunt van keizer Leopold I en later over de voorbereidingen op de oorlog. Het *asiento* of de handel op West-Indië wordt slechts in enkele brieven genoemd en uit de keren dat erover gesproken wordt blijkt duidelijk dat het *asiento* en de handel niet belangrijk zijn voor Heinsius en de Engelsen. De grote speerpunten van beide mannen zijn de commercie op het Europese continent en de barrière voor Nederland.

---

⁵⁴ Brief van Willem III aan Heinsius 22 april 1701 in de *Archives ou correspondance inédite de la maison d'Orange-Nassau Sér. 3 III*, G. Groen van Prinsterer (1700-1713) 439.

⁵⁵ Brief van Heinsius aan Willem III 22 april 1701 in de *Archives ou correspondance inédite de la maison d'Orange-Nassau Sér. 3 III*, G. Groen van Prinsterer (1700-1713) 511-512.

⁵⁶ Idem.

2.3.2 Briefwisseling tussen Heinsius en zijn diplomaten

Samen met de Engelse Malborough en Oostenrijkse Eugenius van Savoye behoort Heinsius tot de leiders van de oorlog tegen Frankrijk en Spanje. Volgens Veenendaal is de briefwisseling die Heinsius voert tijdens de Spaanse successieoorlog een duidelijk bewijs van de belangrijkheid van de positie die Heinsius bekleedt. Heinsius heeft in aanloop en tijdens de Spaanse successieoorlog veel contact met adviseurs van de verschillende gewesten en landen, bijvoorbeeld adviseurs in Engeland en, een hele belangrijke, die van Amsterdam in de persoon van Willem Buys. De briefwisseling zoals die door Veenendaal is samengesteld begint op 19 maart 1702, een paar maanden voordat daadwerkelijk de oorlog wordt verklaard.⁵⁷ In de brieven gaat het echter al veel over de verschillende troepenverplaatsingen van zowel de geallieerden als de tegenstanders Frankrijk en Spanje. Slechts een enkele keer wordt er gecommuniceerd over de juiste redenen van de oorlog, zoals Surendonck gedaan heeft. Zoals ook in het manifest te lezen valt, wordt in deze brieven vooral de ambitie van Frankrijk om een universele monarchie te verwezenlijken aangedragen als een bedreiging waartegen Nederland zich moet wapenen. Ook het feit dat de kleinzoon van de Franse koning nu op de Spaanse troon zit, wordt als ontoelaatbaar bestempeld. Ook zijn er veel brieven die gaan over de toestand rondom de dood van koning Willem III. Slechts een enkele keer wordt gesproken over de handel en over West-Indië. Zo valt te lezen in een brief van De Wildt op 1 juli 1702, waarin hij vooral schrijft over schepen die Madrid gestuurd heeft voor de oorlog, dat

*'Het soude beclaeghlijck sijn dat dit secours naer de Westindien dat van groote importantie is soo door de druppelen heen raeckt. Tot Madrid soo sien het aen als een ruine van haer negotie op de Westindien, omdat in dese schepen in Vrancrijck soo veel coopmanschappen geladen sijn. Maer in Spaigne resteren haer niet anders dan clachten.'*⁵⁸

Wat hierin belangrijk is, is dat De Wildt West-Indië als erg van belang acht, zowel voor Spanje als voor de Nederlanders. Niet alleen in Europa moet gevochten worden, het is ook belangrijk het oog te richten op de Westindien. De Wildt is het dus niet eens met Heinsius, die in zijn briefwisseling met Willem III West-Indië als onbelangrijk bestempeld. In een brief op 4 januari 1703 spreekt De Wildt in specifiekere termen over West-Indië en de gevaren die daar schuilen voor de handel van Nederland. Hij meldt in deze brief dat de Koning van Pruisen een nieuwe Afrikaanse Compagnie op richt onder invloed van de Fransen.

---

⁵⁷Veenendaal A.J. e.d., *'de Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 deel II'* ('s Gravenhage 1976), XXXI-XXXII.

⁵⁸Brief van De Wildt aan Heinsius 1 juli 1703 in *de Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 deel II*, A.J. Veenendaal ed. ('s Gravenhage 1976) 318.

'Het oogmerck daervan soude meest gaen om toevoer van slaven te brengen naer de Spaensche West-Indien en Fransche colonien tot dienst van de mijnen en plantagien die sonder dat moeten vervallen. Engeland en desen Staet in andere interessen sijnde en vreesse die hebben voor Portugal, is de oorsaecke dat dit expedient alsoo douden hebben uytgevonden. De questie sal sijn om uyt te vinden hoe dit tegen te gaen en om dit buyten effect te stellen. (...) U Weled. die gelieve dit als een waerschouwingh op te nemen. Ick blijve ---⁵⁹

Philips Van Almonde – bevelhebber van de Staatse vloot - schrijft in een brief op 30 januari 1703 aan Heinsius over de wens van Frankrijk om de Nederlandse en Engelse handel in West-Indië te vernietigen

'Haar Weled. seyden mij ter selver tijd, dat tijdinge hadden becomen, dat de Franse vier schepen van oorlog na de kust van Guinea stonden te senden om de commercie van de Engelse en Nederlandse companien aldaar te ruineren en haren slaavhandel op die kust voort te setten volgens contract dat met de Spanjaerts hebben aangegaan; dat men alhier genegen was de Franse desseinen daarin tegen te gaan en daartoe seer geerne twee schepen van oorlog soude employeren, soo Haar Hoo. Moo. Daar twee geliefden bij te voegen.⁶⁰

Engeland verzoekt Nederland twee oorlogsschepen te zenden ter voorkoming van de groei van de Franse handel, met name op het gebied van de slavenhandel. Dit geeft aan dat de slavenhandel een belangrijk onderdeel was van West-Indië, en dat deze, ondanks het feit dat Frankrijk het recht had op dit moment, de Engelsen en waarschijnlijk ook de Nederlanders – zoals te verwachten uit de tabellen van Slave Voyages – slaven handelde.

In hoofdstuk 1 is besproken hoe belangrijk Curaçao is voor de Nederlanders als doorvoerhaven van slaven naar de Spaanse koloniën. Gedurende de aanloop naar de oorlog heeft de gouverneur van Curaçao, Nicolaas van Beek, verscheidende brieven geschreven aan de directie van de WIC. In twee van deze brieven gaan duidelijk over de gevolgen voor de Nederlandse slavenhandel als er oorlog komt. De eerste brief is geschreven op 26 februari 1701. Op het moment van schrijven

---

⁵⁹Brief van De Wildt aan Heinsius 4 januari 1703 in *de Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 deel III, A.J.* Veenendaal ed. ('s Gravenhage 1976) 8.

⁶⁰Brief van Van Almonde aan Heinsius 30 januari 1703 in *de Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 deel III, A.J.* Veenendaal ed. ('s Gravenhage 1976) 46-47.

loopt de handel op West-Indië niet heel goed, mede doordat Nederlandse schepen met slaven worden tegengewerkt door de Spaanse gouverneur in de Spaanse koloniën. De gouverneur schrijft

*'de reeden waarom men deese scheepen in Cartagena niet bennen geadmitteert, sijn de nieuw gekoomene ordres van den koninck van Spanjen dat geen slaave in de Spaanse Windias moogen aangevoert werde als niet Spaansen en Portugeese scheepen. (...) deese ordres en oneenigheeden souden lichtelijck het geheele ruine vant Assiento kunnen veroorsaacke, gelyck voor (?) Administrador General selven heeft geschreeven.'*⁶¹

2.4. De West-Indische Compagnie en de rol van het *asiento*

Dat de Spanjaarden de Nederlanders tegenwerken komt door de nieuwe orders van de nieuwe Spaanse koning. Hieruit blijkt een verandering van de positie die de Nederlanders hebben in het proces van de slavenhandel. Onder Karel II was Curaçao één van de belangrijkste doorvoerhavens, maar nu onder de nieuwe koning mogen alleen Spanjaarden en Portugezen, de bondgenoten van Frankrijk, nog handel voeren op de Spaanse koloniën. Deze positieverandering valt Nicolaas van Beek duidelijk tegen. Hij schrijft aan de directeuren dat hij geprobeerd heeft te onderhandelen over het *asiento* en de slavenhandel. Als er een schip de haven van Curaçao binnenvaart voor voedsel en verversingen, om vervolgens door te varen naar de Spaanse koloniën, grijpt de gouverneur zijn kans en heeft het schip over

*'de aangeleegenthijt van het Assiento geschreeven , met de commandiatie voorsightigh te sijn en het interest van d' Compagnie te behartige.'*⁶²

In een andere brief op 12 november 1701, dus na het vergeven van het recht van *asiento* aan de Fransen, schrijft van Beek over de gevolgen van de alliantie tussen Portugal, Frankrijk en Spanje en welke gevolgen dit heeft voor de handel in het gebied. In de brief valt onder andere te lezen dat het

'seecker Contract wegens t'assiento soude aangegaan weessen tusschen de drie kroonen van Spanjen, Vranckreyck en Porugal, dat niet hoope want als dan te dugthen is de slaafse negotie, niet alleenig en zich sal stil staan, neen maar mede alle andere negotien, soo uijt Europa als van dit Eijlandt, op de Spaanse Westindies sullende de Fransen

---

⁶¹Nationaal Archief, Den Haag, Tweede West-Indische Compagnie (WIC), nummer toegang 1.05.01.02, inventarisnummer 200.

⁶²NL-HaNA, WIC, 1.05.01.02, inv.nr. 200.

*sesselve alleen saecken in te krijgen, en onder dekmantel van 't [onbekend] datter geen fraude omtrent het assiento geschiet alle andere Natie verdrijven, en haar particulieren negotie verrigten, gelijk sij reets onder scheijn van paguetten met brieven aen de Spaanse Gouverneur t brengen, de vrije inkomsten en handel in alle Spaanse havens indees Indies hebben, ik wil wensche, alles ten costen, nogh sal uijtvalen, de negotie wederom koomen te floreeren en wij in een geruste vrede blijven sitten.*⁶³

Al eerder in zijn brief pleit van Beek voor het behouden van vrede ten voordeel van de slavenhandel, als hij zegt

*'Indien wij de vrede moogen behouden, 't gene den albestienden verleene, en het Assiento den Slaavenhandel, op zijn oude voet blijft off door Spanjaarts gecontracteert wert'*⁶⁴

Nicolaas van Beek lijkt in zijn brieven te pleiten voor een vrede met Spanje, om zo op goede voet te blijven met de Spanjaarden en zo de Nederlandse slavenhandel weer te laten opbloeien. Een oorlog is volgens hem helemaal fataal voor de handel. Hoewel Surendonck ook toegeeft dat de handel gaat lijden onder de oorlog, ziet hij meer nadeel voor de handel indien de vrede wordt behouden. In de brieven van Van Beek is deze redenering niet te vinden. Van Beek is er sterk van overtuigd dat het behouden van vrede de beste optie is voor de handel. Deze tegenstelling tussen beide heren is opvallend. Hoewel van Beek dichter bij de directe gevolgen voor de handel op West-Indië betrokken is, geeft Surendonck een beter beeld van de gevolgen van een oorlog. Surendonck betreft namelijk meer zaken in zijn afweging die invloed gaan hebben op de handel in het algemeen, dus ook op de handel in West-Indië. Hij betreft ook de gebeurtenissen in Europa, terwijl van Beek vooral kijkt naar de stand van zaken in West-Indië. De brief van van Beek geeft goed weer hoe men in West-Indië zelf dacht over de eventuele oorlog en de waarde van de handel en het *asiento* in West-Indië.

2.5 Verschillende gedachten en bedenkingen over het *asiento* in 1702

In de brieven van Jacob Surendonck en in de briefwisseling van Heinsius gaan de briefschrijvers tijdens de aanloop naar de oorlog en vlak na de verklaring van de oorlog vooral in op de economische aspecten van de oorlog. Vooral Surendonck spreekt vaak over de gevolgen voor de Nederlandse handel zowel binnen als buiten Europa. Toch worden de woorden *asiento* of *slavenhandel* nergens genoemd en wordt er niet gesproken over de gevolgen die de oorlog voor de slavenmarkt heeft. De

---

⁶³ NL-HaNA, WIC, 1.05.01.02, inv.nr. 200.

⁶⁴ Idem.

handel in West-Indië is echter wel erg belangrijk, en omdat een deel van die handel de slavenhandel betreft zou de conclusie kunnen zijn dat de slavenhandel weldegelijk belangrijk was voor de Nederlanders om de oorlog te verklaren. Het was echter niet belangrijker dan andere handelswaar, omdat er niet gesproken wordt over een specifiek handelswaar als het gaat over de gevolgen voor de handel maar simpelweg over 'de handel'. In de behandelde brieven wordt niet gesproken over het recht van *asiento* of over het feit dat deze in september 1701 aan de Fransen wordt vergeven. Kennelijk ging men er al vanuit dat de Fransen dit recht zouden krijgen, en was het daarom niet verrassend dat dit ook gebeurde, of het was niet van belang voor de Nederlandse handel op dat moment.

Hoofdstuk 3

Het *asiento* als enig obstakel

3.1 De rol van het *asiento* in het maken van vrede

In dit hoofdstuk wordt onderzocht welke rol het *asiento* speelt in de vredesonderhandelingen aan het einde van de Spaanse Successieoorlog. Ten eerste wordt onderzocht in hoeverre het *asiento* een rol speelt in de onderhandelingen tussen Engeland en Nederland over de voorwaarden. Deze besprekingen vinden plaats in 1712, voorafgaand aan de vredesbesprekingen met Frankrijk en Spanje in 1713. Het grootste gedeelte van de behandelde bronnen hebben betrekking op deze besprekingen. Deze besprekingen zijn erg belangrijk geweest voor dit onderzoek, omdat in deze besprekingen tussen Engeland en Nederland het onderwerp *asiento* en de rol die deze speelt goed naar voren komt. In de daadwerkelijke vredesbesprekingen speelt het *asiento* geen grote rol meer, omdat op dat moment al besloten is dat Engeland het *asiento* overneemt van Frankrijk. In dit hoofdstuk wordt de briefwisseling tussen Heinsius en verschillende van zijn adviseurs en onderhandelaars besproken. In deze brieven wordt er vooral veel ingegaan op de besprekingen tussen de Engelse en Nederlandse onderhandelaars en zodoende is uit deze brieven goed te halen wat er belangrijk is voor deze onderhandelaars en hun opdrachtgevers, de beleidsmakers in Nederland. Verder wordt een uitgebreide brief van Jacob van Surendonck besproken, welke gaat over de onderhandelingen tussen Engeland en Nederland en het vergeven het *asiento* aan Engeland. Hieruit wordt duidelijk hoe één van de belangrijkste adviseurs van Heinsius over het *asiento* denkt.

3.2 Brieven van onderhandelaars ter plaatse

In de briefwisseling van Heinsius is veel te vinden over de onderhandelingen met Engeland. Gedurende de onderhandelingen komt de relatie tussen Engeland en Nederland erg onder druk te staan, aangezien Engeland in grote lijnen al overeenstemming met Frankrijk heeft over de voorwaarden – de overeenkomst tussen de Engelsen en Frankrijk is zelfs al getekend op 8 oktober 1711 - en Nederland niet veel te weten kan komen over de afspraken die tussen de twee landen gemaakt zijn. Zo is er een brief van Carel Willem van Huls, die door Veenendaal in de inleiding van de brieven van Heinsius ook het ‘manusje van alles’ wordt genoemd. Van Huls is het verbindingsstuk voor de communicatie tussen Heinsius en Harley-Oxford, de *speaker* van het Lagerhuis en minister van Financiën. Op 16 februari 1712 stuurt Van Huls een brief aan Heinsius over het gesprek dat hij met Harley heeft gehad over de onderhandelingen en het akkoord tussen Frankrijk en Engeland. Ook de positie van de Nederlanders wordt hierin besproken. In de brief is duidelijk de irritatie tussen

beide landen te zien, en op het onderwerp van het *asiento* vindt Van Huls dat de Engelsen teveel voor zichzelf opeisen door Nederland niet te laten delen in het *asiento*.⁶⁵ In een andere brief op 26 februari 1712 geeft Van Huls verslag van een ander gesprek met Harley. Hij zegt over Harley

*'Hij draeyde hierop het discours weer op het subject van de vrede en scheen sigh uitnemend te beklagen dat Holland tot geene mesures wilde komen om met de plenipotentiarissen van de koningin op het plan met d'H. B. alhier geconcerteert uit eene mond te spreken en dat het te verwonderen was, dat Holland wilde blijven urgeren om de helfte te hebben in de assiënto (...) Ik vroegh wijl men geen partage wilde dulden, of dan niet eenigh andere voordeel voor Holland zoude kunnen werden bedongen. Hij antwoorde dat men sulx most specificeren, dogh dat de assiënto eigenlijk geen negotie, maer een contract was dat de Spaghaerds vrij stond te maken voor of na de vrede met wien sij geliefden, en daerom dat men ongelijk had om daerop te insteren.'*⁶⁶

De eis van Nederland om een deel van het recht van *asiento* te verkrijgen is een doorn in het oog voor de Engelsen. De Engelsen zijn duidelijk niet bereid om dit recht te delen met de Nederlanders. Toch geven de Nederlandse onderhandelaars niet op en blijven een deel van het *asiento* voor Nederland eisen, zo blijkt uit een derde brief van Van Huls op 3 maart 1712. In deze brief beschrijft Van Huls hoe Harley nogmaals benadrukt dat het vergeven van het recht van *asiento* in de handen van de Spanjaarden ligt en dat de Engelsen er niets aan kunnen doen dat de Nederlanders geen deel krijgen.⁶⁷ Op 24 maart 1712 schrijft Van Huls zelfs dat Harley tegen hem heeft gezegd dat *'den Staet de vrede in de hand heeft en dat het haer schuld sal wesen so die niet generael en goed is'*. Van Huls zegt daar zelf over dat hij toch heel erg voor de vrede is en hij *'wensche het en dat de assiënto, 'tgeen men nu hier segt de eenige obstacul, daervan de oorsaek niet magh wesen.'*⁶⁸ Van Huls vindt het *asiento* belangrijk, maar niet belangrijk genoeg om daarvoor een vrede te riskeren. De goede relatie met Engeland vindt hij belangrijker dan een aandeel in de slavenhandel.

In de briefwisseling met Willem Buys – ondertussen benoemd tot diplomatiek onderhandelaar en vooral belangrijk vanwege zijn goede contacten met de Engelsen - valt ook te lezen hoe de onderhandelingen tussen Engeland en Nederland verlopen. In een brief op 21 februari 1712 schrijft Buys over een gesprek welke hij heeft gehad met de graaf van Strafford, samen met de

---

⁶⁵ Brief van Van Huls aan Heinsius 16 februari 1712 in *de Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 deel XIII*, A.J. Veenendaal ed. ('s Gravenhage 1976) 50-52.

⁶⁶ Brief van Van Huls aan Heinsius 26 februari 1712 in *de Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 deel XIII*, A.J. Veenendaal ed. ('s Gravenhage 1976) 80-82.

⁶⁷ Brief van Van Huls aan Heinsius 3 maart 1712 in *de Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 deel XIII*, A.J. Veenendaal ed. ('s Gravenhage 1976) 103-104.

⁶⁸ Brief van Van Huls aan Heinsius 24 maart 1712 in *de Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 deel XIII*, A.J. Veenendaal ed. ('s Gravenhage 1976) 178-179.

heer Van Goslinga. Hij beschrijft wat er zoal besproken is in het Lagerhuis en hoe de Engelsen denken over de voortgang van de besprekingen. Buys beschrijft hoe zij ook het onderwerp van de slavenhandel hebben besproken

*'Wij vielen daarop op den bewusten slavenhandel, waarover hij zeide dat wij t'onregte waren geombrageerd, inzonderheit dewijl het zodanig een gering voordeel zoude wezen. (...) Ik wees hem daarop aan de distinctie tussen het een en het ander en voegde daar verders bij dat niemant hier te lande konde gelooven dat het alleen de slavenhandel was, waarmede zich Gr. Britt. zoude vergenoegen en dat het debit van haare manufacturen op geheel America daaronder verborgen leide en of hij konde geloven dat een goed Hollander, zulks vaststellende, daartoe de hand konde leenen.'*⁶⁹

En over het onderwerp van de Spaanse koloniën zegt Buys

*'Hij [de graaf van Strafford] zeide , wij moeten op de restitutie van Spanje en de Indien blijven staan, volgens de addresses, maar men zal er zo niet doorkomen.'*⁷⁰

In de brief wordt nogmaals duidelijk gemaakt dat het *asiento* de belangrijkste reden is waarom men nog niet tot een besluit heeft weten te komen over de voorwaarden waaronder men vrede met Frankrijk kan maken. De Engelsen proberen de Nederlanders ervan te overtuigen dat zij van een kleine zaak een erg grote zaak maken, omdat het *asiento* eigenlijk niet zoveel voorstelt. Buys blijft echter benadrukken dat Nederland graag een aandeel ontvangt in de handel in de Nieuwe Wereld. In de brieven die Buys in maart 1712 stuurt wordt de sfeer grimmig tussen beide landen, vanwege deze standvastigheid van de Nederlandse zijde. In een brief op 15 maart 1712 schrijft Buys over de vorderingen in de onderhandelingen met Engeland en een gesprek daarover met de heer Drummond. Duidelijk wordt dat de Engelsen nog steeds niet bereid zijn om het *asiento* te delen, maar wel wordt er een toenadering gedaan door te beloven dat, indien de Engelsen niet aan de vraag van slaven kunnen voldoen, de Nederlandse handelaars als eerste worden ingeschakeld. Over de Nederlandse houding denken de Engelsen volgens Buys als volgt

'dat zij in Engeland considereeren dat het maar een nijdigheid was, dat men haar zo een beuzeling als de slaavenhandel misgunden, daar men zodanig een notabele barrière en

---

⁶⁹ Brief van Buys aan Heinsius 21 februari 1712 in *de Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 deel XIII, A.J.* Veenendaal ed. ('s Gravenhage 1976) 64-66.

⁷⁰ Idem, 64-66.

*zoveel steden bovendien zouden krijgen enz. (..) en dat men aldaar [In Engeland] van den slavenhandel niet zoude afstaan*⁷¹

Buyts schrijft verder dat de heer Drummond van de Engelse ministers mag toezeggen dat *'indien de Engelse alle de slaaven aan de Spanjaards niet zouden kunnen leveren, zij zich wel wilden verbinden over het leveren der verder gerequireerde preferablement met de onze te zullen contracteeren'*.⁷² Nogmaals de bevestiging dat de Engelsen niet bereid zijn het *asiento* te delen, maar wel Nederland in willen schakelen indien zij niet aan de vraag kunnen voldoen. Ondanks deze toezegging, blijft Nederland een deel van het *asiento* eisen. In dezelfde brief schrijft Buyts over een gesprek met Strafford, die *'heeft gezegd bij iteratie dat men in Engeland van de slavenhandel niet zal afgaan en dat wij den anderen ongelukkig maaken'*. Vervolgens bidt Buyts de *'hooge regeeringe'* toe dat zij in deze zeer belangrijke zaak tot een juist besluit kunnen komen.⁷³

In de briefwisseling met een andere diplomaat, Bruno van der Dussen, wisselt Heinsius ook van gedachten over de besprekingen met Engeland en het onderwerp van *asiento*. Ook Van der Dussen heeft een gesprek gehad met Drummond. Uit dit gesprek komt hetzelfde naar voren als in het gesprek dat Buyts met Drummond heeft gehad.

*'immediatelijck daarop is hij gecomen op het tractaat van barrière en specialijck op het subject van het assiento, meermalen herhalende dat den Staat dat point soude moeten nageven soo men de vriendschap en concurrentie van Engeland wilde behouden.'*⁷⁴

Een duidelijke waarschuwing voor de Nederlanders, waarna Drummond ook nog heeft gezegd dat indien Nederland niet toegeeft de Engelsen zonder de Nederlanders tot een akkoord gaan komen met de Fransen. Drummond uit nogmaals de Engelse irritatie dat Nederland aan *'soo cleyne saack'* vasthoudt, waarop Van der Dussen beschrijft hoe hij tegen Drummond in is gegaan

*'Als ik hem daartegens heb gemaackt eenige generale objectiën van het ongelijck dat men daarmede aan onse commercie soude doen.'*⁷⁵

---

⁷¹ Brief van Buyts aan Heinsius 15 maart 1712 in *de Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 deel XIII*, A.J. Veenendaal ed. ('s Gravenhage 1976) 151-153.

⁷² Idem, 151.

⁷³ Idem, 151-153.

⁷⁴ Brief van Van der Dussen aan Heinsius 14 maart 1712 in *de Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 deel XIII*, A.J. Veenendaal ed. ('s Gravenhage 1976) 148-150.

⁷⁵ Idem, 148.

Hierop reageren de Engelsen weer door toe te zeggen dat zij, indien nodig, de Nederlanders zullen inschakelen in de slavenhandel. Van der Dussen is heel duidelijk wat betreft zijn gedachten over deze toezegging. Hij laat in zijn brief aan Heinsius duidelijk blijken dat deze Engelse toezegging erg vaag is en hij het niet vertrouwt dat deze toezegging ook daadwerkelijk positieve gevolgen voor Nederland heeft in de toekomst. Kortom, de toezegging heeft volgens hem niet geen waarde.

Op 19 maart 1712 ontvangt Heinsius een brief van Harley-Oxford zelf. Mede namens koningin Anna spreekt uit dat hij hoopt dat de goede relatie tussen beide landen behouden blijft, maar dat Nederland geen enkel recht heeft een deel van het *asiento* voor zich op te eisen. De waarschuwing die Oxford aangaande de eis van het *asiento* aan het einde van zijn brief meegeeft aan Heinsius is duidelijk

*'I hope your consummate prudence wil put a stop to those very unreasonable jealousies which have been disseminated by the arts of ill desiging persons and have perhaps made too much impression upon some honest persons.'*⁷⁶

Op 23 april 1712 komt er bij Heinsius een brief binnen van Van Huls, waarin deze een boodschap overbrengt van de Engelse koningin Anna. Van Huls brengt aan Heinsius over dat

*'Haere Maj om te herstellen die mutuele gerustheyd en confidentie tusschen de beyde natiën, so hoognodigh om met gemeen concert te werken tot een spoedige, goede en bestendige vrede, sijn geene aengebode of beloofde vantages wil reserveren, maer dat de negotie op Spagne en de Indies op eene egale voet voor de onderdanen van beyde de natiën, sonder eenige reserve en op deselve voet gelijk voorheen sal werden herstelt, uitgesondert alleen de assiënto, waerop Haere Maj. onveranderlijk blijft insisteren, oordelende dat daerdoor aen niemand ongelijk gedaen word (...) men geen reden siet waerom England op haer tour daervan soo wel niet zoude mogen profiteren als Vrankrijk gedurende den oorlogh en generalijk bijna alle natiën voor deselve gedaen hebben.'*⁷⁷

En over de eis van Nederland om het *asiento* te delen zegt de koningin verder dat zij

'niet konde goedvinden om daerin een gedeelte te vergunnen (...) omdat voorsagh dat sulx eene oneindige materie van dissentie tusschen de twee natiën zoude weesen en

---

⁷⁶ Brief van Harley-Oxford aan Heinsius 19 maart 1712 in *de Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 deel XIII*, A.J. Veenendaal ed. ('s Gravenhage 1976) 166-167.

⁷⁷ Brief van Van Huls aan Heinsius 23 april 1712 in *de Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 deel XIII*, A.J. Veenendaal ed. ('s Gravenhage 1976) 270-273.

*gelijk sij niets méér ter harten had als eene goede harmonie en volstandige eenigheyd tusschen deselve.*⁷⁸

Engeland zal, net zoals bijvoorbeeld Nederland gedaan heeft toen zij beschikte over het recht van *asiento*, gewoon gebruik maken van het voordeel dat het *asiento* hen biedt, en deze niet delen met andere landen. Daarna vertelt Van Huls dat Engeland verwacht dat Nederland, na deze opnieuw getoonde vriendelijkheid van Engelse zijde, de voorwaarden zal accepteren om zo tot een goede band te komen. Op 26 april 1712 schrijft Van Huls nog een brief aan Heinsius waarin hij duidelijk laat blijken hoe hij denkt over de opstelling van Engeland in de personen van koningin Anna en de ministers

*'Sij scheenen beyde te verwachten (...) dat den Staet, van haere zijde considererende de gevolgen van eene stricte vereeniging met Engeland waervan sij sigh nu konde versekeren, niet langer zoude blijven insisteren op de assiënto; dat haers wetens alsnu geen ander different tusschen Engeland en den Staet was en dat het seer vreemd zoude schijnen naer de cordate verklaringe die Haere Maj. gedaen had dat de negotie in alle opsichten egael en op deselve voet zoude weesen als voor de dood van coning Carel de Tweede. (...) Ik heb eenige swarigheid gemaect (...) en gesustineert dat men onder pretext van de slavenhandel op dien voet eene directe handel van alle waren op de Indiën zoude kunnen voeren, dogh men heeft sulx tegengesproken. (...) Men pretendeert dat men niet anders beooght als den slavenhandel, dogh dat deselve niet sal beletten de particuliere negotie van Carassouw entz.*⁷⁹

Waar Nederland de oorlog tegen Frankrijk onder andere was begonnen omdat het bang was dat het de handel overal over zou nemen, is Van Huls nu bang dat door het verkregen recht van *asiento* de Engelsen alle handel in West-Indië over zullen nemen. In zijn brief komt duidelijk naar voren dat hij het niet eens is met de voorwaarden en nog steeds wil dat Nederland een deel in het *asiento* en de slavenhandel toebedeeld krijgt. In een volgende brief van Van Huls, op 29 april 1712, beschrijft hij hoe, vlak voor zijn vertrek naar Nederland om daar de paasdagen door te brengen, nogmaals te verstaan wordt gegeven dat Nederland

---

⁷⁸ Brief van Van Huls aan Heinsius 23 april 1712 in *de Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 deel XIII*, A.J. Veenendaal ed. ('s Gravenhage 1976) 270-273..

⁷⁹ Brief van Van Huls aan Heinsius 26 april 1712 in *de Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 deel XIII*, A.J. Veenendaal ed. ('s Gravenhage 1976) 284-286.

*'geene verder swarigheid zoude maken om sigh te conformeren met desselfs mesures en te abandoneren de gedachten om te hebben een gedeelte van de assiëto (...) en om te herstellen de eenigheid en goede intelligentie tusschen de beyde natiën'*⁸⁰

Op 17 mei 1712 ontvangt Heinsius weer een brief van Van der Dussen. Van der Dussen en Buys zijn veilig aangekomen in Engeland om daar verder de voorwaarden te bespreken met de Engelse afgevaardigden. Ze spreken over *'die saacken die tusschen Engeland en den Staat nog te reguleren waren, soo ten opsigte van de barrière, de egaliteyt van commercie en het assiento'*.⁸¹ De brief beschrijft hoe beide partijen uitspreken tot vrede te willen komen en op een ander moment daadwerkelijk over te gaan tot een bespreking. Wel beschrijft Van der Dussen nog hoe ene meneer van Leyden met Buys en Van der Dussen de opstelling van de heer Straffort besprak, en dat volgens van Leyden de heer Straffort

*'hem meermalen geseht had dat ingeval den Staat het assiento wilde overstappen, dat dan alles geschickt soude worden tot contentement van den Staat, en sulcx nu niet volgende, dat hij absolut van sentiment was dat den Staat niet één pas verder soude behooren te doen.'*⁸²

3.3 Brieven van Heinsius zelf

Een van de eerste brieven van Heinsius waarin hij schrijft over het *asiento* is op 24 april 1712. De brief is gericht aan Buys en Heinsius schrijft dat

*'D'heer van Sommelsdijck heeft mij gisteren ecommunicceert dat met de heer grave van Strafford had gesproken over een limytscheyding in de West-Indies ende dat U. W.E.G. daerover oock was geschreven door de heeren burgermeesteren der stad Amsterdam. Ick heb Sijn Ed. in bedencken gegeven of dat wel een saeck was, die de Engelse raecte en of dat niet alleen met de Fransen soude moeten werden gedaen ende of dat niet aen d'Engelse occasie soude geven om die sake met d'onse van d'assiento te mesleren, 'tgeen hij oock soo scheen te begrijpen.'*⁸³

---

⁸⁰ Brief van Van Huls aan Heinsius 29 april 1712 in *de Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 deel XIII*, A.J. Veenendaal ed. ('s Gravenhage 1976) 298-299.

⁸¹ Brief van Van der Dussen aan Heinsius 17 mei 1712 in *de Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 deel XIII*, A.J. Veenendaal ed. ('s Gravenhage 1976) 350-351.

⁸² Idem, 351.

⁸³ Brief van Heinsius aan Buys 24 april 1712 in *de Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 deel XIII*, A.J. Veenendaal ed. ('s Gravenhage 1976) 275-276.

Een andere brief aan Buys op 28 april 1712 geeft het gesprek weer wat Heinsius met de graaf van Strafford heeft gehad. In deze brief beloofd Engeland dat de handel op West-Indië voort zal gaan zoals het in de tijd van Karel II was, maar dat de Engelsen niet bereid zijn om het *asiento* te delen.⁸⁴

In een brief aan dezelfde Buys, op 2 mei 1712, lijkt Heinsius in te dammen wat betreft de eis een deel van het *asiento* te verkrijgen. In deze brief benadrukt hij dat

*'De Fransen en de Engelsen konnen daerontrent diverse intresten hebben ende noch d'een nocte d'ander sullen ons daerin van nu af aen dienst doen, maer soo wij met den anderen nader komen, soude sulx konnen geschieden. Daerom moet ick U W.E.G. in bedencken geven off men niet het oog in t't zeyl soude konnen houden (...) als wij met d'Engelse op 't point van accord van assiento waeren, als wanneer wij het van haer assistentie soude konnen bedingen.'*⁸⁵

In deze brief laat Heinsius de eis om een gedeelte van het *asiento* te verkrijgen varen, maar wel hoopt hij nog op een toezegging van de Engelsen dat zij de Nederlanders zullen inschakelen bij het leveren van voldoende slaven aan de Spaanse koloniën. Heinsius lijkt te beseffen dat indien Nederland niet toegeeft, zij wel eens alleen tegenover Frankrijk kan komen te staan, omdat de Engelsen dan alleen een akkoord sluiten met de Fransen. Deze gedachte bevestigt Heinsius in een brief op 11 mei 1712 aan Van Huls. Hij schrijft dat hij vooral een goede band met Engeland wil blijven behouden, ondanks de belangrijkheid van het *asiento* voor de commercie van de verschillende Nederlandse steden.⁸⁶ De eerste keer dat er in sterkere bewoordingen door Heinsius gesproken wordt over het afstand nemen van de eis betreffende het *asiento* is in een brief aan Buys op 17 mei 1712. Hierin schrijft Heinsius

*'De heere Haer Ho. Mo. gedep. op de vredehandeling tot Utrecht zijn geauthoriseert om met d'heere plenipotentiarisse van Englant de sake van de barrière, is 't doenlijck, in te schicken ende alsdan ook die van d'assiento af te doen, 'tgeen ik hoope van een goet effect sal zijn.'*⁸⁷

---

⁸⁴ Brief van Heinsius aan Buys 28 april 1712 in *de Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 deel XIII*, A.J. Veenendaal ed. ('s Gravenhage 1976) 293-294.

⁸⁵ Brief van Heinsius aan Buys 2 mei 1712 in *de Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 deel XIII*, A.J. Veenendaal ed. ('s Gravenhage 1976) 311.

⁸⁶ Brief van Heinsius aan Van Huls 11 mei 1712 in *de Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 deel XIII*, A.J. Veenendaal ed. ('s Gravenhage 1976) 334-335.

⁸⁷ Brief van Heinsius aan Buys 17 mei 1712 in *de Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 deel XIII*, A.J. Veenendaal ed. ('s Gravenhage 1976) 349.

Op 18 mei 1712 schrijven Buys en Van der Dussen een brief aan Heinsius waarin zij vertellen over de boosheid die de Engelsen tijdens een overleg hebben geuit richting de onderhandelaars Buys en Van der Dussen. Beide heren zijn naar Engeland gestuurd om daar vooral te spreken over de barrière en daar met de Engelsen een besluit over te nemen. De Engelsen, in de persoon van Strafford, willen echter ook over de verdere vrede onderhandelen. Echter hebben Buys en Van der Dussen hieromtrent geen instructies meegekregen vanuit Nederland. Zij willen over de barrière spreken en hebben ook aangegeven dat als de barrière vaststaat, zij de eis van het *asiento* mogen laten varen. Strafford geeft volgens de briefschrijvers echter geen aandacht aan deze inschikking, omdat hij verontwaardigd is dat de onderhandelaars niet over de verdere vrede mogen onderhandelen.⁸⁸ Hoe belangrijk het onderwerp van het *asiento* is geweest voor de Nederlandse regering, blijkt uit de brief die Heinsius schrijft op 19 mei 1712 als reactie op de brief van Buys en Van der Dussen. Heinsius schrijft

*'Maer ick kan niet begrijpen wat reden daer kunnen zijn, dewijl England de sake van d'assiento soo lang ende continueel met soo grote ernst heeft gehandelt ende dat haer bekend is wat moeyten die sake de regering alhier heeft gekost, dat die nu met soo grote indifferentie handelt.'*⁸⁹

Dat de Engelsen over de Nederlandse toenadering – om af te zien van het *asiento* – zo snel heen stappen en verder willen gaan met de voorwaarden voor vrede, is voor Heinsius onbegrijpelijk. De zaak van het *asiento* is voor de Nederlandse regering lange tijd een halszaak geweest, maar zij heeft nu toch besloten om aan de Engelsen toe te geven. Heinsius mist de waardering hiervoor aan Engelse kant en is hier erg verontwaardigd over. Dat tekent hoe belangrijk het *asiento* is geweest in de onderhandelingen.

De Nederlandse regering doet dus een stap terug inzake het *asiento*. Dat is begrijpelijk, omdat Engeland in de voorgaande gesprekken en brieven duidelijk aangegeven hebben dat zij niet van plan zijn te delen in het *asiento*. Nederland zet, door een deel op te eisen, de goede relatie tussen beide landen op het spel. Heinsius geeft in de laatst genoemde brief duidelijk aan dat het een lastige beslissing is geweest voor de Nederlandse regering om het *asiento* te laten vallen. Het *asiento* was dus erg belangrijk, vandaar ook de het maandenlange vasthouden aan deze eis ondanks de bedreigingen van Engelse kant. Uiteindelijk heeft de Nederlandse regering toch toegegeven, omdat het begreep dat er niets te halen viel. Een goede relatie met Engeland is daarom belangrijker dan

---

⁸⁸ Brief van Buys en Van der Dussen aan Heinsius 18 mei 1712 in *de Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 deel XIII*, A.J. Veenendaal ed. ('s Gravenhage 1976) 355-356.

⁸⁹ Brief van Heinsius aan Buys 19 mei 1712 in *de Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 deel XIII*, A.J. Veenendaal ed. ('s Gravenhage 1976) 357.

zonder een te verwachten resultaat vast te houden aan de eis. Een goede relatie betekent ook dat men een kans heeft om in de toekomst te profiteren van die relatie, en dus ook in de slavenhandel op West-Indië.

3.4 'Wat voor den Staat als dan te verwagten is sal de uitkomst leren'

Rond dezelfde tijd dat de Nederlandse regering de eis betreffende het *asiento* intrekt, ontvangt Heinsius een brief van een andere adviseur, Jacob Surendonck. In deze brief van 12 mei 1712 beschrijft Surendonck zijn gedachten over de slavenhandel op West-Indië en brengt hij deze in verband met de onderhandeling met Engeland. Als eerste noemt Surendonck vier voorwaarden waarop Engeland het *asiento* zou mogen verkrijgen. De vierde voorwaarde is dat

*'men aan Grootbritt; om de continuatie van harmonie, en onderlingen vriendschap soude kunnen toestaan, den slaevenhandel op het noordergedeelte van America, gelijk die voordesen bij Genua, Holland, en Portugaal is gedreven'*⁹⁰

Voor Surendonck moet alleen de slavenhandel op de Zuiderzee en rond Buenos Ayres met Engeland besproken worden, omdat op het Noordelijke gedeelte van Amerika het goed is om de handel daar aan de Engelsen over te laten. Over het *asiento* in de andere gebieden zegt Surendonck, nadat hij heeft uitgelegd dat Engeland zal beweren dat uit de slavenhandel op dit gebied weinig voordeel is te halen en daarvoor onbelangrijk, dat

*'men dienaangaande behoort te considereren dat den voorst: handel bij de voorige afsientisten, als particuliere is gedreven: maar dat in desen de afsientist soude zijn de magtigste ZeeMogentheit van geheel Europa, en dat die soo haere Magt, autoriteit en credit de meeste inconvenienteno soude kunnen pro venieeren en redrefeeren.'*⁹¹

Waar voorgaande houders van het *asiento* particulieren zijn geweest, waarschuwt Surendonck dat het dit keer één van de sterkste zeemogendheden is die het recht van *asiento* verkrijgt. Surendonck is duidelijk angstig voor het misbruik dat de Engelsen hiervan gaan maken om hun handelspositie te verstevigen. Surendonck is er van overtuigd dat

'de Ministers van Grootbritannien desen slaevenhandel op het Zijder gedeelte maar voor een pretext gebruiken, maar dat het Grootbritti te doen is om de particulieren handel op

---

⁹⁰ Nationaal Archief, Den Haag, Familiearchief Surendonck, nummer toegang 3.20.57, inventarisnummer 197.

⁹¹Idem.

*de Spaense Westindien, en aldaar hare Manufactuijrfen te debiteeren, en kostelijke retouren in haar land te brengen.*⁹²

Net als de Fransen tijdens de oorlog gedaan hebben, is Surendonck er van overtuigd dat de Engelsen alles zullen doen om de handel op het Zuidelijke gedeelte van Amerika te laten slagen, en hiermee de Nederlandse handel ernstige schade toebrengen. En als Nederland aan de Engelsen toelaat dat zij *'regt en vrijheit'* krijgen om op West-Indië te doen wat zij willen, Nederland de Engelsen niet kan tegenhouden om dan ook echt alles te doen wat ze willen. In het vervolg laat Surendonck nog meer gedachten los over hoe de Engelsen de Nederlanders zullen gaan bedriegen en niet zomaar te vertrouwen zijn. Over het standpunt van de Engelsen zegt Surendonck dat

*'Grootbritt het voors contract met Vrankrijk en Spanjen soude kunnen aangaan sonder den Staat, en dat het daerom beeter souden sijn in desen complaisant te sijn, voor den koninginne en de Natie.'*⁹³

Als het *asiento* niet zo belangrijk was geweest, zoals de Engelsen beweren, dan zouden de Engelsen niet zoveel druk op Nederland uitoefenen om de eis van het *asiento* te laten varen. Nogmaals benadrukt Surendonck de gevaren die er voor de Nederlandse commercie liggen indien Engeland wordt toegestaan te doen wat ze willen in de beide Amerika's. Aan de andere kant waarschuwt Surendonck ook voor de gevaren die er liggen indien Nederland nog langer dwars blijft liggen. Hij noemt bijvoorbeeld dat dan het gevaar is dat Frankrijk en Engeland dwars gaan liggen op het onderwerp van de barrière. Surendonck pleit voor het maken van vrede, omdat

*'in allen gevalle als men op dien voet de vrede sal moeten maeken, men sig als dan wel op de discretie van Vrankrijk en Engeland mag overgeven, en wat voor den Staat als dan te verwagten is sal de uitkomst leren.'*⁹⁴

Surendonck concludeert dat het afwachten is in hoeverre Frankrijk zich blijft houden aan de afspraken die gemaakt zijn of worden over het *asiento*. De conclusie uit de brieven van Surendonck is dat hij vindt dat het goed is om de goede relatie met Engeland niet te verspelen vanwege het *asiento*, maar dat men in Nederland op moest passen met hoeveel voordeel de Engelsen eruit zouden halen. Vandaar ook de nadruk op een goede relatie met Engeland, net zoals in de

---

⁹² NL-HaNA, Surendonck, 3.20.57, inv.nr. 197.

⁹³ Idem.

⁹⁴ NL-HaNA, Surendonck, 3.20.57, inv.nr. 197.

briefwisseling van Heinsius te zien is, omdat op die manier Nederland de mogelijkheid heeft om in de toekomst mee te profiteren met de Engelsen.

Conclusie

In dit onderzoek is nagegaan in hoeverre het *asiento* voor de Nederlandse beleidsmakers een rol speelde in het verklaren van de oorlog aan Frankrijk en Spanje in 1702 en in het onderhandelen over de voorwaarden voor vrede in 1712. Verschillende briefwisselingen van de beleidsmakers uit de periode van de Spaanse successieoorlog zijn geanalyseerd en besproken, waarbij ook een vergelijking is gemaakt met de secundaire literatuur van onder andere Pieter Emmer, Jonathan Israel en Albert van Dantzig. De briefwisselingen van Anthonie Heinsius met koning Willem III, Jacob Surendonck en zijn adviseurs en onderhandelaars in het buitenland hebben een belangrijke rol gespeeld in de zoektocht naar de rol van het *asiento* in de oorlog. Uit de analyse van deze briefwisselingen kunnen de volgende conclusies getrokken worden.

Ten eerste speelde het *asiento* zo goed als geen rol in het verklaren van de oorlog in 1702. Er is in de brieven weinig te vinden over de slavenhandel of West-Indië, en het *asiento* komt helemaal niet ter sprake. De secundaire literatuur die in dit onderzoek besproken is, geeft de belangrijkheid van de slavenhandel voor de Nederlanders in de oorlogsverklaring een te grote waarde mee. Heinsius' adviseur Jacob Surendonck schrijft in zijn brieven veel over de commercie in West-Indië, maar spreekt nergens specifiek over de slavenhandel of het *asiento*. Opvallend is dat de adviezen die Surendonck over West-Indië geeft niet overgenomen worden door Heinsius in zijn officiële brieven als raadpensionaris en beleidsmaker. In zijn brieven met Willem III spreekt Heinsius vooral over het verlies van de barrière waar hij voor vreest, en dit is duidelijk de belangrijkste reden om de oorlog te verklaren. In de brieven wordt daarnaast de commercie als belangrijk beschouwd, maar over de commercie op West-Indië en de slavenhandel wordt tussen beide heren niet gesproken. In de briefwisseling met andere adviseurs en diplomaten en Heinsius wordt slechts een enkele keer gesproken over West-Indië. Het gaat dan vooral over de verschillende slagen die in West-Indië zijn gevoerd, net zoals de hele briefwisseling vooral bestaat uit het bespreken van de staten van de legers en troepenverplaatsingen. De conclusie moet dan mijns inziens ook zijn dat het *asiento* en/of de slavenhandel geen rol speelde in het verklaren van de oorlog in 1702.

Ten tweede werd vermoed dat het *asiento* een grote rol speelde in de onderhandelingen over de voorwaarden van vrede tussen Nederland en Engeland. Ook hierover schrijft Jacob Surendonck adviezen aan Heinsius, maar hierin komt wel duidelijk naar voren dat de slavenhandel en het *asiento* belangrijk voor hem zijn. In de onderhandelingen met Engeland krijgen de Nederlandse onderhandelaars de opdracht om een deel van het *asiento* op te eisen, en deze eis houdt de Nederlandse regering lang vol. Uiteindelijk moet de regering capituleren, omdat het anders de

andere belangrijke eis van de barrière en de goede relatie met Engeland zal verliezen. De briefwisseling van Heinsius geeft duidelijk weer hoe belangrijk de eis van het *asiento* voor hem en zijn diplomaten was. Zowel Surendonck als de onderhandelaars en Heinsius blijken duidelijk bewust van de gevolgen van de vrede voor hun commercie, ook op die van de slavenhandel in West-Indië. De conclusie moet dan ook zijn dat het *asiento* een belangrijke rol heeft gespeeld in de onderhandelingen over de voorwaarde van vrede in 1712.

Niet alle getuigen konden tijdens deze fictieve parlementaire enquête aan het “woord” gelaten worden. Bij het trekken van deze conclusie dient daarom ook aangetekend te worden dat er briefwisselingen en bronnen buiten beschouwing zijn gelaten van dit onderzoek. Toch verandert het beeld van het belang van het *asiento* in de Spaanse successieoorlog, met name tot betrekking de redenen waarom de oorlog door Nederland verklaard is. Het is zonde dat we niet daadwerkelijk een parlementaire enquête kunnen uitvoeren met alle betrokkenen, maar hopelijk geeft dit onderzoek een idee van de uitkomst, ware het wel mogelijk geweest.

Bibliografie

Bronnen

De Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 deel II ('s Gravenhage 1976).

De Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 deel XIII ('s Gravenhage 1976).

De Archives ou correspondance inédite de la maison d'Orange-Nassau Sér. 3 III, G. Groen van Prinsterer (1700-1713).

Knuttel 14760, *Manifest, houdende de redenen waerom de Hoogh Mog. Heeren Staten Generael ... genoodtsaecht zijn tegens de koningen van Vranckryck en Spaigne den oorlogh te declareren* (Den Haag, 1702).

Nationaal Archief, Den Haag, Familiearchief Surendonck, nummer toegang 3.20.57.

Nationaal Archief, Den Haag, Tweede West-Indische Compagnie (WIC), nummer toegang 1.05.01.02.

Voyages Database. 2009. *Voyages: The Trans-Atlantic Slave Trade Database*.

<http://www.slavevoyages.org> geraadpleegd op 23 februari 2012.

Artikelen

Pitt H.G., 'The Pacification of Utrecht', in Bromley (red.), *The Rise of Great Britain*, 446-479.

Veenendaal A.J., 'The War of the Spanish Succession in Europe', in Bromley (red.), *The Rise of Great Britain*, 410-445.

Boeken

Dantzig van A., *Het Nederlandse aandeel in de slavenhandel* (Bussum, 1968).

Davies D.W., *A Primer of Dutch Seventeenth Century Overseas Trade* (Den Haag, 1961).

Eltis D. and S.L. Engerman, *The Cambridge World History of Slavery, Volume 3, AD 1420-1804* (Cambridge, 2011).

Emmer P.C., *De Nederlandse slavenhandel 1500-1850* (Amsterdam, 2003).

Israel J.I., *Dutch Primacy in World Trade, 1585-1740* (Oxford, 1989).

Vries de J, *De economische achteruitgang der republiek in de achttiende eeuw* (Amsterdam, 1959).